

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV

ústřední pracoviště

PÉČE O STŘECHY HISTORICKÝCH BUDOV

2. doplněné vydání

Příloha časopisu Zprávy památkové péče,
ročník 63

Praha 2003

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV
ústřední pracoviště
Odborné a metodické publikace, svazek 26

PÉČE O STŘECHY
HISTORICKÝCH BUDOV

2. doplněné vydání

Vojtěch LÁSKA, Alfréd SCHUBERT.
Miloš SOLAŘ, Josef ŠTULC

Příloha časopisu Zprávy památkové péče, ročník 63
Praha 2003

Národní památkový ústav, ústřední pracoviště v Praze jako odborná organizace státní památkové péče v České republice vydává tuto publikaci v zájmu zabezpečení jednoty metodických hledisek památkové péče pro danou oblast ochrany kulturních památek, v souladu s ustanovením § 32 odst. 1 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů.

Lektorovali:

Prof. ing. arch. Karel Kibic, DrSc.

Národní památkový ústav, územní odborná pracoviště

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Péče o střechy historických budov / Vojtěch Láska ... [et al.]. – Praha : Národní památkový ústav – ústřední pracoviště, 2003 – (Odborné a metodické publikace)

ISBN 80-86234-35-5

719 * 721:904 * 7.025.3/.4 * 62.4 * (437.3)

- památková péče – Česko
- historické budovy
- obnova a rekonstrukce památek
- střechy
- příručky

71 – Územní plánování. Urbanismus. Památková péče
692 – Konstrukční prvky a části staveb

© Národní památkový ústav, ústřední pracoviště v Praze, 2003

© ing. arch. Vojtěch Láska, ing. Alfréd Schubert, ing. arch. Miloš Solař, PhDr. Josef Štulc, 2003.

Layout © Václav Šimice, 2003

Photos © autoři, Mgr. Ladislav Bezděk, archiv Národního památkového ústavu, ústředního pracoviště, 2003

Illustrations © ing. arch. Ondřej Šefců, 2003

ISSN 1210-5538

ISBN 80-86234-35-5

OBSAH

Předmluva k II. vydání	7
I ÚVOD	9
II VÝCHOZÍ PRINCIPY A HLAVNÍ ZÁSADY	11
A. Průzkumy a odborná dokumentace	11
B. Souhrnná památková hodnota jako základní východisko	12
C. Principiální hlediska pro stanovení památkové koncepce	14
D. Hlavní zásady	16
III. POŽADAVKY PAMÁTKOVÉ PÉČE A JEJICH UPLATŇOVÁNÍ	23
A. Přehled hlavních úkolů	23
B. Oprava krytiny	25
C. Výměna krytiny	26
D. Náhradní krytiny	30
E. Opravy a úpravy krovů, vikýřů, nadstřešního zdiva, klempířských, ozdobných a jiných střešních prvků	31
F. Úpravy podkroví pro nové využití	36
G. Rekonstrukce střech	40
H. Prozatímní opravy střechy, prozatímní zastřešení	41
I. Střechy novostaveb v historickém prostředí	42
J. Činnost odborných pracovníků a vyjádření organizace státní památkové péče, předprojektová a projektová příprava	42
IV ZÁVĚR	46
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	48

Fotografie na první straně obálky:

Praha, průhled „střešní krajinou“ Starého Města k věži Staroměstské radnice a chrámu P. Marie před Týnem. Dnes bohužel již historický snímek Karla Plicky z 50. let 20. století ukazuje, vedle nevyčerpatelného tvarového bohatství, již neexistující poetické kouzlo zaniklé „magické“ Prahy.

Předmluva k II. vydání

Mimořádný význam střech v architektuře historických staveb, jejich závažnost pro uchování krásy českých a moravských měst a vesnic a v neposlední řadě také místo, které tradiční střechy zaujímají v obraze kulturní krajiny, není třeba zdůrazňovat. V kontextu sjednocující se Evropy jsou regionální kulturně-historická specifika včetně architektury a charakteristické podoby střech tím, co přispívá k vědomí vlastní identity, ale co je zároveň pozitivní a nenahraditelnou hodnotou z hlediska celku. Zachování tohoto bohatství bohužel není samozřejmé. Odpovědnost nese celá společnost. Státní památkové péči přitom náleží zvláštní úloha, protože se úkolu zachování architektonického dědictví věnuje profesionálně. Principy památkové péče nejsou nahodilé. Odrážejí více než stopadesátiletou zkušenost institucionalizované ochrany památek na našem území i současný stav poznání kulturně historických hodnot. Základní teze se přitom opírají o konsensus dosažený na mezinárodní úrovni a kodifikovaný příslušnými mezinárodními dokumenty a chartami. Přistoupením České republiky k Úmluvě o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví a prohlášením řady kulturních statků na našem území za památky světového dědictví dává těmto dokumentům nový a větší význam. Mezi poznáním a žádoucím uplatněním tohoto poznání v praxi leží dlouhá cesta začínající informací a pokračující pochopením a nalezením způsobu její adekvátní aplikace v daných podmínkách. Prosazovat do praxe české památkové péče principy odpovídající současnému stavu poznání je úkolem mimo jiné také řady metodických publikací vydávaných ústředním pracovištěm Národního památkového ústavu (dříve SÚPP).

První vydání metodiky „Péče o střechy historických budov“ vyšlo v roce 1997 a skutečnost, že bylo záhy rozebráno, je důkazem o jak potřebnou publikaci se jedná. Názorově je druhé vydání totožné s prvním, protože odborná východiska se nezměnila. Nejedná se tedy o „novou“ metodiku. Na základě podnětů a připomínek z praxe však byla témata doplněna nebo rozšířena. Vedle typu krytiny se mnohem větší pozornost věnuje provedení a souvisejícím architektonickým detailům, které se výrazně podílejí na podobě střech a v konečném důsledku mají rozhodující vliv na celkový vzhled památky. Snahou autorů také byla větší srozumitelnost. Z tohoto důvodu došlo k jazykovým úpravám, korekcím formálního čtení textu a zejména zařazení obrazové přílohy.

Největším úskalím při práci s prvním vydáním metodiky „Péče o střechy historických budov“ se ukázalo nikoliv v obsahové rovině, ale ve způsobu uplatnění. Formálně vadná zdůvodnění správních rozhodnutí vedla k jejich rušení v rámci odvolávacích řízení. V této souvislosti je nutno zdůraznit, že metodika není právně závazná. Případnou nepřipustnost zvažovaných úprav proto nelze v odborných vyjádřeních a závazných stanoviscích odůvodňovat konstatováním, že jsou v rozporu s metodikou a proto jsou nepřipustné. Nepřipustné je pouze to, co je v rozporu se zákonem nebo jiným obecně závazným právním předpisem. Zákon o státní památkové péči však vyžaduje, aby rozhodnutí o přípustnosti zamýšlené obnovy, případně o podmínkách, za kterých ji lze připravovat a provádět, vycházelo ze současného stavu poznání kulturně-historických hodnot. Metodika je právě dokladem současného stavu poznání těchto hodnot. V tomto smyslu je vhodné ji považovat za odborně závazný dokument. Každé odborné stanovisko týkající se střech budov chráněných jako kulturní památky a střech v památkově chráněných územích musí proto vycházet z kritérií této metodiky nebo musí relevantními argumenty prokázat, proč je jiné řešení z hlediska chráněných zájmů v daném případě vhodnější. Důraz na věcné zdůvodnění vycházející z bezpečného zjištění skutečného stavu není samoučelný. V oblasti péče o kul-

turní dědictví nelze žádný metodický pokyn aplikovat mechanicky. Metodika „Péče o střechy historických budov“ není univerzálním předpisem jak opravovat střechy, ale vodítkem jak o věci přemýšlet a která kritéria zohledňovat.

autoři

ÚVOD

Střecha jakékoliv stavby měla vždy v historii dvojí funkci: Jednak chránila budovu před vlivy povětrnosti, jednak byla spolu s fasádou zdrojem vnější působivosti architektury. Prostor půdy (podkroví) navíc býval někdy užíván i k praktickým účelům výrobním (např. sušárny chmele nebo papíru), skladovacím či obytným. Dochované stavby jsou dokladem péče o architektonickou stránku exteriéru budov a vysokých estetických nároků, jež byly v minulosti na jejich střešní partie kladeny. U mnohých historických staveb byla a dodnes ještě je střecha ideovým vyvrcholením architektury (zvláště výrazné jsou v tomto směru střechy věží a kupolí). I jednoduché stavby se vždy vyznačovaly ušlechtilostí tvaru střechy a estetického působení krytiny. Pokud byly do půdy zabudovány provozní či obytné prostory, uplatňovaly se jejich vikýře navenek vždy v harmonickém souladu s celkovou architektonickou skladbou budovy, nejednou jako její důležitý kompoziční akcent. To platí v mnoha případech i pro komíny a další nadstřešní prvky. Střechy se často podstatně podílejí na emotivní působivosti a estetické hodnotě jednotlivých památek i na „geniu loci“ celých měst či krajiny. Souhrn jednotlivých střech vytváří tzv. střešní krajinu, která bývá důležitým fenoménem historických měst.

Až téměř do konce 19. století byly při stavbě střech používány tradiční tesařské konstrukce krovů z ručně tesaných trámů (místa se tato tradice udržela až do 20. století, zejména u lidových staveb) a druhy krytin, nesoucí pečeť ruko-dělné práce a využívající přírodní materiály (dřevo, kámen, pálená hlína, sláma). Jejich zpracování, pokládání i opravy se vždy vyznačovaly přítomností tradičních řemesel. Právem tedy jako tradiční krytiny označujeme dřevěný šindel, pálenou krytinu, břidlici, došky.

Zatímco význam ochranné technické funkce střech je v současnosti všeobecně uznáván a akceptován, jejich úloha ve vnějším výrazu staveb je dosud značně podceňována, a to i u památkově cenných budov. Zvláště zřetelně se tento stav projevuje u městských sídelných celků, nevynímaje ani městské památkové rezervace. Funkční přetěžování historických budov vede v řadě památkově hodnotných měst k nadměrnému využívání prostor půdy. Důsledkem bývají necitlivé zásahy do dnes již nenahraditelných půdních konstrukcí historických krovů nebo jejich úplná likvidace a vznik zcela nahodilých, většinou naprosto nevhodných shluků nových vikýřů a střešních oken. Jejich historicky neodůvodněné tvary a většinou velké zasklené plochy jsou schopny závažně poškodit (či přímo znetvořit) architektonický výraz takto násilně adaptované stavby. K tomu mnohdy přistupuje i odstraňování dnes nefunkčních komínů. Ty vždy byly a dodnes zůstávají nepostrádatelnou složkou obrazu historické budovy (pomíjíme zde jejich teprve dnes postupně poznávanou úlohu v přirozeném odvětrání a snižování nadměrné vlhkosti konstrukcí).

Tradiční krytiny byly v uplynulých desetiletích a dosud jsou často zaměňovány za méně vhodné nebo neadekvátní náhražky (podobný osud postihuje i kvalitní speciální krytiny novějších staveb). Vinu na tom nesla především špatná kvalita a nedostatečná kapacita výroby tradičních krytin v nedávné minulosti,

kteřá však dnes, při obnově kvality a trvanlivosti tradičních druhů krytin, již nemůže být výmluvou ani omluvou pro historicky a esteticky nevhodné náhražky. Zpravidla není věnována dostatečná pozornost dochovaným nadstřešním prvkům, jako jsou komínové hlavice, vikýře, „volská oka“, mansardové římsy apod. Bezprostřední působivost a tradiční ráz střešních partií mnohdy oslabuje i nadměrné oplechování (široká plechová úžlabí, oplechované hřebeny a nároží, tzv. návětrné lišty, oplechování mansardových říms, vikýřů apod.). Většinou se nadměrným oplechováním nesleduje oprávněná ochrana autentických prvků stavby, nýbrž se jím pouze zakrývá nedostatečná řemeslná kvalita opravy.

Negativně se ve tvaru střech projevují i nevhodné a nepatřičné úpravy krovů (nejčastější chybou je vypuštění námětků, které způsobuje potlačení charakteristického zalomení střešní plochy, a dále zvýšení úrovně spodní hrany střešní plochy, při kterém vzniká nežádoucí mezičlánek mezi krytinou a římsou). Kumulací všech naznačených negativních změn dochází již po několik desetiletí k vážné degradaci vzhledu památek a ostatních budov v památkových rezervacích a zónách. Tlak na zřizování nevhodných střešních oken a vikýřů v souvislosti s novým využitím podkroví navíc právě v současné době enormně sílí. Hrozí tak úplný zánik kdysi tak poetické, pestré a místně charakteristické „střešní krajiny“ našich měst. Protože v jednotlivých regionech a často ani v jednotlivých památkových ústavech nebyla v otázkách hodnocení, ochrany i praktické péče o střechy historických budov uplatňována jednotná kritéria, vydal Státní ústav památkové péče v roce 1997 celostátně doporučenou metodiku. Odborně ji zpracovali pracovníci Státního ústavu památkové péče v Praze a Památkového ústavu středních Čech v Praze s využitím zkušeností ze svého regionu.

Od doby prvního vydání této metodiky bohužel došlo k dalšímu obrovskému úbytku historických půd, krovových konstrukcí i nadstřešních prvků či přinejmenším k jejich vážnému narušení a ohrožení nevhodnými úpravami a půdními vestavbami. V některých případech byly tyto zásahy paradoxně odůvodňovány tím, že je první vydání metodiky byt jako krajní řešení, vlastně připouští. První vydání se také (kromě uvedeného podcenění rizik, která přinášejí vestavby) s dostatečnou podrobností nezaměřilo na dokumentaci a ochranu střešních prvků, které rozsáhlý a rychlý proces oprav většinou nekontrolovaných úprav učinil vzácnými (původní tvary a detaily vikýřů, původní architektonické tvary komínů, původní krytí střešních úžlabí, atd.). Nezdůraznilo dostatečně některé chronické zlozvyky zhotovovatelů oprav střech (nadměrné oplechování, nadměrné užívání měděného plechu, probarvování malty atd.), kterým je třeba důsledně čelit. Proto je druhé vydání metodiky aktuálnější, výrazně rozšířené a zpřesněné. V rozšířené sestavě ji zpracoval kolektiv autorů Národního památkového ústavu, přičemž prošla zevrubnou celooborovou oponenturou všech jeho územních odborných pracovišť.

II Výchozí principy a hlavní zásady

Péče o střechy historických budov musí po technické stránce splňovat veškeré požadavky, jaké se běžně uplatňují při péči o střechy jakýchkoliv budov. Má však navíc nezastupitelná specifika, která se při péči o střechy běžných budov buď vůbec nevyskytují, nebo tu nejsou natolik závažná a určující. Tyto specifické požadavky vyplývají z památkové hodnoty, ať už se tato hodnota váže ke střeše samotné, či k celé budově, nebo se odvozuje ze souvztažnosti historické budovy vůči souboru památek, sídelním celkům či krajině. Pro stanovení specifických památkových požadavků je především nutné tuto souhrnnou památkovou hodnotu náležitě rozpoznat. K tomu musí vést mj. i náležité průzkumy a kvalifikovaná šetření odborných pracovníků.

A. Průzkumy a odborná dokumentace

1. Je samozřejmé plné využití standardních stavebně-historických průzkumů, pokud jsou pro posuzovaný objekt zpracovány. Zároveň je třeba mít na zřeteli, že mnohé starší standardní stavebně-historické průzkumy nevěnují střešním partiím dostatečnou pozornost. V každém případě pro zásadní opravy střech, krovů i střešních pláštíků musí být zpracovány prohloubené cílené průzkumy, jdoucí nad rámec standardních stavebně-historických průzkumů. Menším zásahům a opravám musí předcházet kvalifikované šetření odborného pracovníka svým rozsahem a obsahem vždy úměrné závažnosti památky, velikosti a složitosti prováděného zásahu. V kapitole III oddíl J 1 a, b této metodiky jsou uvedeny poznatky i zkušenosti vyjadřující specifické problémy těchto průzkumů a odborných šetření.
2. Průzkum musí vždy doprovázet odborná dokumentace. Její význam je třeba chápat z více hledisek. Odborná dokumentace je nedílnou součástí stavebně-historického průzkumu jako jednoho z podkladů pro stanovení památkové koncepce. Sama o sobě se stává nezastupitelným historickým a vědeckým pramenem zejména v těch případech (jakkoli nežádoucích, objektivně však hrozících), kdy by hodnota památky (části, detailu) jako historického dokumentu byla oslabena nebo by zanikla. Historickým pramenem je však i tehdy, kdy tato „vypovídací“ hodnota nezanikne, ale je nějakým způsobem zneprístupněna vědeckému bádání, trvale zakryta, umístěna na uzavřených či nepřístupných místech (na půdách), nebo v běžně nedosažitelné poloze, jako např. detaily věží či nadstřešních prvků ve velkých výškách.

B. Souhrnná památková hodnota jako základní východisko

Komplexní poznání a kvalifikované posouzení souhrnné hodnoty památky musí být východiskem pro stanovení odborných památkových zásad jakéhokoliv zacházení s historickou budovou a tedy i se střechou jako její částí. Kritéria pro hodnocení památek přesahují rámec této metodiky a jsou publikovaná jinde. Zde je uvedeno pouze několik poznámek, které naznačí specifiku hodnocení střech v rámci širšího hodnotícího procesu.

1. Střechy historických staveb se zásadně a podstatně podílejí na hodnotě památek, pokud je vnímáme jako stavební či architektonická díla minulosti. Zjednodušeně lze říci, že **střechy spoluvytvářejí stavební a architektonickou podstatu památky**. V historii byla střešním partiím přisuzována významná estetická úloha a bez ohledu na proměny estetických měřítek jsou střechy vytvořené v minulosti vnímány jako krásné (téměř bez výhrad) i dnes. Každé době, každému slohu odpovídá určité ztvárnění střechy s charakteristickou hmotou, proporcemi, typem krytiny i detaily. Poznání a hodnocení střechy je neoddelitelné od poznání a hodnocení architektonických a estetických kvalit celého stavebního objektu. Odpovídající podoba střechy je výtvarně stejně důležitá jako ztvárnění fasád, se kterými tvoří jeden celek. Znamená to, že střechám je třeba věnovat stejnou pozornost jako fasádám.
2. Úlohu střechy nelze chápat pouze ve vztahu k jednotlivému historickému objektu, neboť **střechy historických staveb tvoří součást urbanistických a krajinných celků**. Současnému stupni poznání kulturně-historických hodnot odpovídá ochrana ne již izolovaně chápané jednotlivé památky, ale celého historického jádra města, tradiční vesnice, kulturní krajiny.¹
3. Při hodnocení souvztažnosti historických budov a jejich střech k danému prostředí, souborům památek, sídelním celkům a krajině je nutno brát v úvahu **místní zvláštnosti a specifika**, které se velice často projevují právě ve střešní partii. Může jít o různé lokálně používané zvláštní druhy střešních krytin, nebo typické prvky, např. vikýře. Místní specifika pak mohou mít přednost před obecnými pravidly či zvyklostmi.

¹ *Dokladem posunu směrem ke komplexní péči o ochraně krajinných celků jsou i četné mezinárodní dokumenty. Za všechny připomeňme alespoň Washingtonskou chartu z roku 1987. V této souvislosti se hodí ocitovat také předmětnou část Evropské charty architektonického dědictví z roku 1975: „Po dlouhou dobu se chránily a restaurovaly nejvýznamnější památky, aniž by se dbalo na jejich prostředí. Ony však mohou ztratit velkou část svého charakteru, jestliže se toto prostředí změnilo. Kromě toho celky, i když jim chybí význačné stavby, mohou poskytovat kvalitu atmosféry, která z nich dělá rozmanitá a členitá umělecká díla. Jsou to také celky, které je třeba chránit jako takové“.*

4. Hodnotu střechy jako architektonického, stavebního či řemeslného díla nelze ovšem posuzovat pouze ve vztahu k vnějšímu pohledovému uplatnění. Hodnotnou a rovnocennou součástí historické střechy jsou **historické krovy**, které bývají často jedinečnými řemeslnými díly, a dále **interiéry půd**, které v minulosti bývaly zpravidla uchovávány v prostorové celistvosti. Kvalitními a často z estetického i řemeslného hlediska pozoruhodnými díly bývají také převážně dřevěné prvky na půdách (půdní dveře, půdní schody, historické podkrovní místnosti atd.).
5. Mezi nejdůležitější památkové hodnoty, které je třeba při péči o střechy historických budov pečlivě identifikovat a respektovat, náleží **hodnota památky jako historického dokumentu**. Historické budovy a tudíž i střechy jako jejich části jsou dokladem životního stylu společnosti, dobových technických dovedností a charakteristických dobových i místních specifíků. Dochované historické prvky jsou nenahraditelným pramenem poznání a při péči o střechy historických budov nutno v první řadě dbát o jejich fyzické zachování v dochované materiálové podstatě, zároveň však i o zachycení a dokumentování všech informací, které jsou v procesu péče k dispozici (viz kapitola III oddíl J odstavec 1a, b).
6. Specifická **estetická a emotivní působivost střechy** historické budovy je daná nejen její vlastní architektonickou a estetickou kvalitou, ale také působením nejrůznějších vlivů v průběhu její existence. V této souvislosti se nejčastěji hovoří o patině střešní krytiny. Zvláštní pozornost vyžaduje ušlechtilá zelená měděnka u měděného plechu. Příznivý dopad přirozené patiny na vzhled střechy se však týká všech krytin. Dlouholetá patina činí obecně přijatelnou např. novodobou krytinu z eternitových šablon, která v novém stavu příliš příznivě nepůsobí. Někdy emotivní působivost doprovází, podporuje a doplňuje hodnotu památky jako historického dokumentu, i když v podstatě nejde o totéž. Staleté deformace krovu vytvářejí neopakovatelný měkký obrys střechy se sotva postřehnutelným zakřivením, jaké při sebelepší snaze u nových krovů nelze docílit. Nevšední půvab starobylosti mají dochované nadstřešní prvky, staré vikýře, původní volská oka či jiné detaily a motivy. Jejich hodnota a tudíž naléhavost ochrany je o to větší, oč jsou dnes tyto prvky dochované vzácněji. Kouzlo starobylosti je ovšem spojováno i s prostorami starých půd, pokud do dnešních dob unikly adaptaci, a to včetně detailů s půdou souvisejících.
7. Emotivní působivost spojená s **malebností** je zvláště křehká a zranitelná u střech méně okázalých až pauperitních staveb. Zdrojem neopakovatelných estetických kvalit zde může být určitá nedokonalost či nepravidelnost, stejně jako stopy mnoha postupných, drobných a úsporných oprav (krytiny, komínů, vikýřů, zdiva či omítek souvisejících s krytinou atd.), které ve svém součtu leckdy dospěly až k fascinující bizarnosti. Díky perfekcionalistickým nebo nešetrným opravám v minulých desetiletích jsou však tyto zachované rustikální či nahodilé projevy velkou vzácností.

8. Zvláště významné a architektonicky výrazné stavby naopak často plní roli **dominanty sídelního či krajinného celku**. Střecha je pak tím, co tuto dominantu charakterizuje a její podoba či silueta bývá nezdědka vnímána jako **symbol města, obce či krajiny** (chrám sv. Barbory v Kutné Hoře, poutní místo Svatá Hora u Příbrami, Zelená brána v Pardubicích, radnice ve Znojmě a další). Nedotknutelnost vizuální působivosti takové střechy pak ještě nabývá na další závažnosti.

C. Principiální hlediska pro stanovení památkové koncepce

Souhrnnou hodnotu památky ve smyslu předchozího musíme náležitě uvážit jako hlavní východisko pro stanovení památkové koncepce (pokynů, záměrů). Zároveň náležitě identifikujeme veškeré **znehodnocující vlivy**, které již nastaly nebo by mohly nastat, a které působí proti zachování naznačených hodnot. Škála znehodnocujících vlivů a faktorů je velmi široká – od působení přírodních povětrnostních vlivů přes nedostatečnou lidskou aktivitu (zanedbání údržby) až po škodlivou lidskou aktivitu (prosazení degradujících adaptačních záměrů). Pro volbu optimálního způsobu péče o střechu – údržby, oprav, nebo jiných úprav – nelze stanovit všem případům odpovídající obecná pravidla. Přesto lze některé zásady vyjádřit obecně a možno vytipovat principiální hlediska, ze kterých je třeba vycházet.

1. Prvořadým cílem je zachovat veškeré hodnoty střechy v jejich **autenticitě**, jde nejen o **dochování vizuálního působení** (autenticity, vzhledu) střechy, nýbrž i o **dochování materiálového vyjádření** (autenticity materiálu).²

Toto hledisko je třeba uplatňovat jak při péči o krovy, půdní prostory a jejich detaily a dochované starší krytiny, tak při péči o vikýře, komíny a další nadstřešní prvky.

V souvislosti s požadavkem na zachování hodnoty střechy jako součásti architektonického či stavebního díla vyvstává zvláště aktuální požadavek na uchování co možná maximální **vizuální celistvosti (integrity)** střechy či střešní krajiny. Ta bývá narušena novodobými úpravami, novými vikýři, mansardami či střešními okny počínaje a rušivými detaily, např. nadměrným oplechováním konče. Střešní krajiny historického města nebo obce může značně narušit i použití nevhodné krytiny na střeše jediné budovy. Přiměřenou pozornost je třeba věnovat i zachování celistvosti půdních prostor.

2. Respektování autenticity materiálu má v současné péči o historické budovy a jejich střechy své objektivní (a těžko překročitelné) hranice. V klimatických podmínkách České republiky se některé části střech (například střešní krytina) musí periodicky obnovovat. Tyto prvky se opravovaly a vyměňovaly i v minulosti. Trvale a plynule prováděnou údržbu střech, dlouhodobým užíváním stejných materiálů a opakováním stejných kon-

² Respektování dochované materiální substance je podmínkou i pro zachování hodnoty památky jako autentického historického dokumentu a jak již bylo řečeno, má i značný vliv na emocionální působivost památky či na její části a tím koneckonců i na autenticitu vzhledu.

strukčních a architektonických detailů si však stavby udržovaly svůj výraz. U prvků historické stavby, které nelze udržovat konzervováním se památková hodnota stavby zachovává opakovaným užíváním tradičních materiálů a jejich historicky adekvátním zpracováním. Na místo respektování hlediska zachování autenticity historického materiálu tu lze hovořit o uplatnění **hlediska zachování autenticity historického procesu. Tedy kontinuity způsobu péče** o střechu, respektive celou historickou budovu. Díky této kontinuitě se plynule uchovává výraz historické stavby, v našem případě střechy, a svým způsobem i její identita (podobně dle antické tradice Athéňané uchovávali Théseův koráb). O takové kontinuitě lze hovořit jen tehdy, je-li používán odpovídající tradiční materiál, je uplatňován adekvátní způsob jeho zpracování a jsou-li zachovány historicky věrohodné architektonické detaily. Právě tím je dosahováno autenticity dochovaného vzhledu.

3. K zvláštní situaci dojde tehdy, byla-li tato kontinuita přerušena. Ve smyslu předchozího odstavce pak nastává prostor pro možný **návrat ke starší tradici**. Ten přichází v úvahu především tehdy, když zároveň usilujeme o návrat k plnohodnotnému stavu (viz dále), i když v zásadě nejde o totéž. Návrat ke starší tradici znamená mj. nastolit takový režim trvalé a plynulé údržby střech, jaký byl obvyklý v minulosti. Lze se tak přiblížit k obtížně a pozvolna prosazovanému trendu v památkové péči, který směřuje od velkých oprav a rekonstrukcí především k preventivní péči a kontinuální údržbě.
4. V dochovaném stavu střechy se mohou projevovat úpravy, které se v souhrnné hodnotě památky uplatňují rušivě či přímo negativně. To se týká případů, kdy střecha – její detail nebo naopak celé stavební dílo byly v relativně nedávné minulosti postiženy úpravami oslabujícími některou ze složek jejich souhrnné hodnoty. Velice častým konkrétním příkladem je situace, kdy starší krytina byla v minulosti nahrazena nevhodnou novější krytinou, nikoliv některou z tradičních krytin (viz kapitola III oddíl C odstavec 5). V těchto případech je třeba uplatnit princip **návratu k plnohodnotnému stavu**. U krytin jde o návrat k předchozí tradiční krytině, optimálně té, která byla na střeše použita před znehodnocující úpravou. Návrat však nelze uplatňovat mechanicky zejména tam, kde stavební dílo prošlo takovými změnami, že celkový návrat k předchozímu stavu by byl shledán jako nemožný, respektive z různých důvodů i nežádoucí. Návrat k plnohodnotnému stavu, pokud je vůbec možný, se nemusí týkat pouze krytiny. V určité míře se může týkat i znehodnocených krovů nebo půdních prostor, ve značné míře pak nadstřešních prvků (nadměrné oplechování, nadokapní žlaby, deformované detaily atd.). Je nepochybné, že úkolem následných desetiletí bude i náprava chyb, způsobených v nedávné éře totálně zprůmyslněné stavební výroby, což se zejména týká nevhodných vikýřů, střešních oken a nadměrného oplechování.
5. Zvláštním a krajním případem návratu k plnohodnotnému stavu je rekonstrukce zaniklého tvaru střechy. Východiskem úvah o tak závažném kroku musí být spolehlivé poznání původní podoby střechy a posouzení potřeby obnovy původní architektonické myšlenky nebo kompozice. Této otázce se podrobněji věnuje kapitola II D odstavec 1 d této metodiky.

6. Obecně uznávanou a zároveň i prvotní funkcí střechy je **ochrana budovy i jejího vybavení** před vlivem povětrnosti. Zvláštní naléhání u historických staveb tu vyplývá ze specifické hodnoty jednoho každého stavebního díla, které namnoze obsahuje cenné konstrukce, details, uměleckou výzdobu a nezděná i cenný mobiliář. U historických budov musí být tato funkce bezpodmínečně splněna, pokud nemá dojít ke škodám na historických konstrukcích, krovech, interiérových malbách, štukové výzdobě, mobiliáři atd. Není-li objektivně možné realizovat plnohodnotné řešení, vycházející z hledisek uvedených v předchozím textu, je v zájmu záchrany ohrožené památky nutně zabezpečit funkci střechy způsobem, který je v dané situaci reálný. **Toto hledisko však nelze zneužívat. Provizorní nevhodná řešení jsou omluvitelná jen v krajních případech prokazatelného ohrožení památky.**

D. Hlavní zásady

Odborný pracovník památkové péče pověřený památkovým dohledem nemůže při opravách a úpravách střech přihlížet jen k zabezpečení jejich ochranné funkce, ale musí z hlediska památkové péče posoudit:

1. tvar střechy spolu s hodnotou dochovaného krovu;
2. krytinu (druh, typ i způsob kladení);
3. další části střechy (vikýře, nadstřešní zdivo, klempířské, ozdobné a jiné prvky).

Při praktické péči o památky je nutné sledovat následující základní cíle:

- zkvalitnit dokumentaci dochovaných památkově hodnotných složek historických střech (historických krovů, krytiny a dalších prvků);
- nepřipustit další degradaci střešních partií památek či zánik jejich hodnotných součástí;
- postupně prosazovat nápravu nevyhovujícího stavu tam, kde je to možné.

1. Tvar střechy. Konstrukce krovu:

- a) Změny tvaru střechy většinou souvisejí s opravami, úpravami, případně výměnou krovu. Právě zde dochází k nejtěžším, nevratným ztrátám. Přes alarmující úbytek historických krovů a navzdory rostoucímu odbornému zájmu o poznání jejich historické typologie a konstrukce není obecně jejich památková hodnota dostatečně uznávaná a respektována. Krovy jsou i nadále lehkomyšlně ničeny a nahrazovány novými konstrukcemi zcela odlišnými svou skladbou, materiálem i technickým a řemeslným zpracováním. Přitom se nebere v úvahu, že každá historická, tradičním způsobem ručně vyrobená tesařská konstrukce je nenahraditelnou technickou a kulturní památkou, vyžadující ochranu a citlivou péči. Obecně proto musí při památkové ochraně platit požadavek kategorické ochrany všech dosud dochovaných historických krovů, ručně tesaných trámů (včetně krovů z 19. i 20. století). I těžce narušené historické krovy lze zachránit a obnovit výměnou vadných částí při respektování typu původní konstrukce a zachování všech dosud nenarušených částí.

- b) Adaptaci prostoru půdy pro obytné i jiné účely nelze u památek bezvýhradně zcela vyloučit, podobně jako nelze mechanicky zahrnout sám princip funkční reanimace a kontinuální modernizace historických budov s užitnou funkcí. Tato adaptace je však přípustná pouze za předem jasné specifikovaných předpokladů a podmínek. K nim především patří:
- Adaptace nesmí ohrozit památkově hodnotný krov (pokud se dochoval) ani další cenné a pro památku charakteristické prvky (komíny, vikýře apod.). Zkušenosti varují před negativními důsledky vestaveb, která brání volnému přístupu vzduchu k obestavěným částem krovu, omezují možnost kontroly v případě zatékání a v neposlední řadě narušují celistvost prostoru půdy. U unikátních krovů, především gotických, renesančních, barokních či klasicistních musí být vestavby do prostoru půdy zásadně zamítnuty. Z hlediska památkové ochrany je dále nanejvýš žádoucí vyhnout se adaptaci podkroví u všech dalších hodnotných krovů (tj. např. krovů z konce 19. a 1. poloviny 20. století, i některých krovů pozdějších). Ve zvlášť odůvodněných výjimečných případech, kde nelze využití podkroví vyloučit, je třeba alespoň trvat na oddělení krovu od konstrukce vestavby odvětranou mezerou a nepřipustit běžné řešení, při kterém jsou krokve v přímém kontaktu s obvodovým pláštěm vestavby.
 - Adaptace nesmí narušit či dokonce znehodnotit architektonický výraz památky. Z tohoto hlediska je třeba ji zvažovat a posuzovat stejně důsledně, jako všechny navrhované zásahy do průčelí budovy (úpravy parterů, průrazy nových oken apod.).
 - Zcela nepřípustná je jakákoliv změna skladby střech u jednotně koncipovaných děl významných architektů, ať již pocházejí z kterékoliv doby, a dále u staveb tvořících dominanty náměstí a ulic historických měst (kostely, radnice, paláce, zbrojnice, ale i banky, tržnice ad.). Stejně tak je změna tvaru nežádoucí tam, kde emotivní působivost střechy je výsledkem složitých proměn uskutečněných v průběhu historické existence stavby.
- c) Při všech adaptacích a změnách je třeba u historických střech důsledně vyloučit netradiční typy a tvary vikýřů (např. částečně zapuštěné do střešní plochy) i celoplošně zasklená nečleněná okna. Při posuzování je třeba vzít v úvahu i nynější snahy o zpřístupňování věží a stoupající oblibu vyhlídkových letů. Architektonické řešení nově vkládaných střešních prvků musí bezpodmínečně vycházet z posouzení proporčních vztahů a místně charakteristických historických analogií. Ty jediné dávají spolu s respektováním architektonického výrazu dotčené stavby předpoklad nenásilné integrace nových prvků s historickým charakterem památky. Uplatňování „tvůrčí invence“ je zde zcela nepřijatelné. Obecně platí, že čím méně je adaptace podkroví navenek viditelná, tím kvalitnější je architektonické řešení daného úkolu. Je třeba vyvarovat se i takových změn tvaru střechy, které v případě budování podkroví vyplývají ze zesílení střešního pláště. Někdy dochází ke snahám o vyrovnání střešní plochy pro pohodlnější pokládání krytiny. V těchto případech je třeba trvat na zachování tvaru včetně nepravidelností, které jsou důsledkem historického vývoje památky.
- d) Jen za zcela výjimečných okolností lze uvažovat o celkové rekonstrukci, tedy o opětovném vytvoření v minulosti zaniklého tvaru střechy, jež by bylo motivováno nikoliv funkčními, ale ryze památkovými důvody. Takový

krok lze považovat za oprávněný jen za následujících předpokladů a podmínek:

- Rekonstrukční návrh vychází z dostatečně spolehlivého poznání původního tvaru střechy doložené historickou dokumentací či alespoň ikonografií. Za dostatečný podklad nelze považovat vedutu. V souladu s dodnes plně platným postulátem Benátské charty se rekonstrukce musí zastavit tam, kde začíná hypotéza.
 - Rekonstrukce navrátí střеше podobu, která vyjadřuje skutečně významnou architektonickou myšlenku nebo je její součástí (viz např. rekonstrukce Rejtových stanových střech chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře) nebo je nezbytná pro obnovu jinak dobře dochované původní architektonické kompozice stavby (což přichází v úvahu výlučně u staveb, u nichž jednoznačně dominuje jedno slohové období – např. obnova mansardové střechy Kaňkovy radnice v Poličce, obnova barokní bání věže kláštera Hradisko u Olomouce apod.). Zvláště pečlivě je třeba hodnotit a zvažovat případy, kdy architektonicky žádoucí a historicky spolehlivé doložené rekonstrukci či jiné změně má být obětován mladší, avšak rovněž již historický krov či další stavební prvky. Zde je vždy na místě posouzení komisí znalců. Individuální rozhodování může být subjektivní, a proto silně zavádějící.
 - Jsou reálné předpoklady věrohodné rekonstrukce historického stavu (není např. možné rekonstruovat gotický tvar střechy domu, který byl v baroku zvýšen o patro).
 - Zcela nepřijatelné jsou návrhy „rekonstrukce“ zaniklého historického stavu motivované snahou zvětšit užitnou plochu (např. požadavek nahradit klasicistní sedlovou střechu dvoupodlažní nástavbou stylizovanou do podoby barokní mansardy).
- e) Pokud je v důsledku vadné nebo zcela chybějící střechy ohrožena existence památky či její části, její krov, stropy, interiérové malby, štuky apod. a není-li objektivně možné zajistit řešení podle dříve uvedených hledisek, je nutné provést jakékoliv funkční zakrytí památky. Je však při tom nutné deklarovat, že jde o provizorní, nikoli trvalé řešení. Problematice prozatímních oprav střech a prozatímního zastřešení je věnována kapitola III H.

2. Krytina

- a) Výchozí bodem úvah o jakékoliv změně musí být dostatečná znalost historického vývoje střešních krytin jak v poloze obecné, tak v konkrétních případech jednotlivých památek. Poznatky z historie používání krytin u nás nejsou souhrnným způsobem zpracovány, historické krytiny stojí často stranou umělecko-historického bádání a mnohdy je pomíjí i stavebně-historické průzkumy. K prvořadým úkolům pracovníků památkové péče patří soustředování veškerých poznatků získaných v této oblasti, a to i včetně záchrany a uchování originálních vzorků historické krytiny v případech, kdy ji nelze zachovat na původním místě. Poznatky o použití krytin v historickém vývoji jednotlivých konkrétních staveb je možno získat z nepřímých zpráv, z archivních rešerší, ze starších vyobrazení či fotografií, ale též ze stop na vlastní stavbě – z otisků na zdivu, u krokví, z nalezených fragmentů, z náhodně ponechaných zbytků v podstřeší i z druhotně použitého materiálu ve zdivu stavby. Cenným zdrojem informací jsou archeologické výzkumy v okolí stavby.
- b) V rámci památkového záměru je nutno vždy stanovit, zda cílem je:
- oprava dochované krytiny;

- částečná či celková výměna krytiny při dodržení druhu, typu materiálu, barevnosti, velikosti, způsobu kladení;
 - provizorní zajištění střechy proti zatékání.
- c) Pro volbu optimálního způsobu opravy či výměny krytiny nelze stanovit obecná pravidla platná pro všechny možné eventuality. Přesto jsou některé zásady nesporné. U historických staveb je odpovídající pouze e druh a typ krytiny, který se v historii na střeše skutečně vyskytoval. Uplatňujeme následující hlediska:
- **Hledisko zachování autenticity materiálu i vzhledu.** Vzácně se můžeme setkat s dosud funkční originální krytinou, která se na střeše dochovala od doby jejího vzniku nebo od doby zásadní přestavby objektu, případně tu existovala v rozhodujícím období existence památky. Je-li dosud funkční, je nutno kategoricky požadovat její zachování a respektování při opravě. (Již nikdy bychom neměli připustit takové zničení významných památkových hodnot, k jakému došlo např. funkčně neodůvodněnou výměnou unikátně dochované, nádherně patinované gotické měděné krytiny tzv. Zelené brány v Pardubicích či renesanční krytiny z Černé věže v Českých Budějovicích. Buchary vyklepávaná historická měď má ostatně i po staletích většinou delší životnost než válcovaná měď dnešní). Není-li zachovaná krytina funkční, a přitom je prokazatelně nutná částečná nebo i úplná výměna za stejnou novou krytinu, je nutno vždy zachovat a uložit řádně označené vzorky původní krytiny.
 - **Hledisko zachování kontinuity materiálu, zpracování i vzhledu při výměně krytiny.** Vždy dáváme přednost opravě nebo částečné výměně dochované krytiny před úplnou výměnou. Pokud se v konkrétním případě od doby výstavby nebo zásadní přestavby či historické úpravy střechy až dodnes kontinuálně zachoval určitý druh i typ krytiny, pak je nutno při výměně krytiny tento druh preferovat. Totéž platí, zachová-li se až do dnešní doby krytina, která již kdysi v historii nahradila původní krytinu, přičemž se plně ztotožnila s tradičním charakterem objektu nebo celého města. Konkrétně se jedná především o pálené bobrovky, které počátkem 19. století u mnoha staveb nahradily dřevěný šindel. U zakřivených ploch či mimořádně strmých střešů věží lze toto hledisko uplatnit i při nutné výměně pozinkovaného (příp. zinkového) plechu, který zde nahradil šindel, nebo břidlici.
Je třeba definitivně skoncovat s neblahou, bohužel však stále přetrvávající praxí minulých let, kdy nedostatečná kvalita pálené krytiny vedla právě při obnově památek k častému historicky neopodstatněnému používání měděného plechu (zámek v Pardubicích, piaristický kostel v Litomyšli, tvrz v Žirovnici, zámek Zahrádky atd.). U naprosté většiny střešů je jeho užití v rozporu s historickými postupy, a proto právě u památek zásadně nesprávné. Jako vzácná, ušlechtilá a mimořádně drahá krytina byl měděný plech v minulosti užíván jen u nejnákladnějších staveb, a to výhradně ke krytí bání, kupolí a dalších těžko dostupných částí stavby, nebo pro provedení klempířských prvků.
 - **Hledisko návratu ke starší tradici.** Uplatní se zejména tam, kde starší krytina byla kdysi nahrazena nevhodnou novější krytinou, nikoli některou z tradičních krytin (viz kapitola III C odstavec 5). Za optimální je v takovém případě třeba považovat návrat k tradiční krytině z rozhodujícího historického období (konkrétně jde například o návrat

k dřevěnému šindeli) a to zejména, jedná-li se o zvláště architektonicky či jinak významné památky, významné urbanistické celky, objekty v městské památkové rezervaci apod. (Zvláštní situace nastává tam, kde byl dřevěný šindel před 50 až 100 lety nahrazen azbestocementovými šablonami, tzv. eternitem. Starý eternit je dnes zpravidla pokryt mechem a jeho nepatřičnost je podstatně utlumena. Pokud jsou ovšem při výměně této krytiny použity vláknocementové šablony s lesklým povrchem a hřebeny i nároží nejsou kryty hřebenáči nebo přesahem šablon, ale oplechováním, je výsledek velmi nepříznivý – viz též kapitola II C odstavec 1 d).

- **Hledisko záchrany ohrožené památky.** Viz kapitola II D odstavec 1 e. Toto hledisko však nelze zneužívat a ospravedlňovat tím v masovém měřítku použití jakékoliv náhradní krytiny tak, jak tomu bylo v nedávné minulosti. Je neomluvitelné pokračovat v této neblahé praxi i dnes, když již jsou na trhu dostupné prakticky všechny potřebné druhy tradičních krytin.
- d) Specifickým problémem je původní barevná adjustace krytiny. Z minulosti známe četné případy, kdy šindelová krytina byla opatřena barevným nátěrem. I ušlechtilé patinující měď byla původně natírána (viz bohatá polychromie střech pražského Belvederu, vícebarevné pojednání kupole kostela sv. Františka v Praze, bání věže zámku Frýdlantu apod.). Barveny byly i další druhy plechů. Rozhodnutí o případném barevném pojednání střešní krytiny musí vycházet z celkové koncepce obnovy památky, přihlížet k „hodnotě stáří“ a brát ohled na současný urbanistický kontext řešené stavby.

3. Další součásti střechy (vikýře, nadstřešní zdivo, klempířské, ozdobné a jiné prvky)

- a) Význam uvedených dalších součástí střechy býval při posuzování stavu i památkovém hodnocení střech historických budov a v důsledku toho i při vlastní péči o ně dosud spíše podceňován. Přitom jde o prvky, jejichž podíl na souhrnné památkové hodnotě střechy či celé budovy, respektive i na charakteru střešní krytiny, je větší než se mnohdy jeví s ohledem na relativně malé rozměry či jemný detail a zároveň značný pohledový odstup. (Je ovšem překvapivé, jak drobné detaily např. na vysokých věžích jsou výrazně vnímatelné, a to i při větším odstupu).
- b) Pokud byly uvedené součásti střechy shledány jako hodnotné platí i pro ně požadavek maximálního respektování jejich **autentických hodnot, dochovaného vizuálního působení i materiálového provedení**. Bohužel jde o prvky natolik zranitelné, že hodnotné a svým vzhledem i materiálem autentické nadstřešní prvky ze starších slohových období jsou dnes spíše vzácností. O to více je nutné je pečlivě identifikovat a chránit. Zvláště náležitá je ochrana dochovaných starých vikýřů a tzv. volských ok, která bývají často nejen likvidována, ale zároveň nevhodně nahrazována novými a většími- Stejně tak je nutné identifikovat a zachovat při respektování vzhledu i hmoty nejruznější již hojněji zachované detaily novějších střech (historizujících, secesních atd.), kdy jde často o bohatě tvarovaná mistrná díla zhotovená z ušlechtilých a poměrně trvanlivých materiálů. Stejný zřetel vyžadují detaily završení věží, kopulí, makovice, křížky, korouhve. Pro výraz střech i celé střešní krajiny mají zásadní význam historické komíny – požadavky na jejich rušení je třeba kategoricky odmítnout.

- c) V případě uvedených nadstřešních a střešních prvků přichází v úvahu rovněž **respektování principu kontinuity** tam, kde dochovaný materiál již není způsobilý další existence a navíc bývá zpravidla v poloze enormně vystavené vlivu povětrnosti. Každá náhrada (např. výměna shnilé hrotnice) musí ctít dříve vyslovenou zásadu respektování principu kontinuity použitím shodného materiálu a dodržení dochovaného vzhledu i způsobu zpracování. I v těchto případech je preferována dílčí náhrada oproti celkové výměně.
- d) Předchozí požadavky je nutné uplatňovat i vůči veškerým plechovým střešním prvkům. Zachované hodnotné originální prvky (např. staré žlaby, chrliče, plechové vikýře) je třeba pečlivě chránit, opravit a doplňovat. Takové hodnotné prvky se však zachovaly u velmi starých střech jen velmi vzácně. Naopak velice hojné jsou dosud dobře zachované plechové prvky z období novorenesance, eklekticismu i secese. Zvláště naléhavým a aktuálním požadavkem, který se v souvislosti s oplechováním týká naprosté většiny střech, je **respektování vizuální celistvosti střech** a náležité uplatnění tradičního řemesla. Obojí bylo v průběhu minulých desetiletí a často dosud ještě je citelně narušováno a negováno nadměrným používáním klempířských prvků, často řemeslně špatně provedených. Již v úvodu bylo zdůrazněno, že nadměrné oplechování střech historických budov je velmi nevhodné. Souhlasit nelze ani s historicky neopodstatněným nahrazováním pozinkovaného plechu plechem měděným. Je třeba upozornit i na poznatek, že voda stékající z měděného plechu často zanechává na fasádě zelené šmouhy. Klempířské prvky z měděného plechu jsou navíc v současné době ohroženy krádeží. Je možné použít např. velmi trvanlivý plech titan-zinkový.
- e) Střech dosud nenarušených nadměrným nebo materiálově nevhodným oplechováním je bohužel již velmi málo. Proto se v tomto ohledu více než jinde uplatní zásada návratu ke stavu před znehodnocením, což ve většině případů bude znamenat i návrat k tradičním technologiím. Stejně tak jako nadměrné používání klempířských prvků nahrazovalo nekvalitní a upadající řemeslo, musí být naopak obnova kvalitního tradičního řemesla cestou k podstatnému oplechování střech. Značné možnosti nápravy – návratu k nezdeformovanému či nenarušenému stavu – přichází v úvahu u věží střech, u kterých byly při novodobých kvalitních opravách často zjednodušovány detaily tvarovaných prvků, říms i např. hlavic či patek u sloupků luceren apod. Návrat ke stavu před znehodnocením přichází velmi často v úvahu při opravách komínů a komínových hlavic, pokud byly ochuzeny o architektonický detail. Je tu nepochybně přípustná rekonstrukce zaniklého stavu, pokud je tento stav dodatečně doložen a pokud rekonstrukce komínu či komínové hlavice je v souladu s celkovou koncepcí opravy střechy či celého objektu.
- f) Zvláštní péči vyžadují bohatě **architektonicky řešené vikýře**. Jejich přední plocha je vnímána jako součást fasády. Péče o vikýře je nutno koncipovat v přímé souvislosti s koncepcí oprav fasády, která v tomto případě musí být detailně připravena, i když se s opravou fasády zatím nepočítá. Totéž platí do jisté míry i o opravách komínů a komínových hlavic.
- g) Nelze však podceňovat ani způsob oprav zadních či bočních partií zdí sousedních vyšších budov, stejně tak jako zadních stran veškerých zděných štítů, štítků či atik, zvláště když se tyto plochy uplatňují v pohledech z ptáčích perspektiv a stávají se součástí obrazu střešní krajiny. To platí

ostatně pro veškeré zdivo, z pohledu fasád nepodstatné, které se promítá do obrazu střešní krajiny. Může jít např. o postranní štíty budov nebo zdivo, vyrovnávající výškové rozdíly jednotlivých střech. Nevhodně opravené např. hladké bílé plochy jinak nevýznamného zdiva tak mohou narušit vizuální celistvost celé střechy krajiny. Zvláštní význam pro celkový výraz střechy má samostatné zastřešení a krytí nadstřešních prvků, např. zděných vikýřů či štítových nadezdívek. Týká se to jak druhů krytiny, tak způsobu jejich zpracování a kladení. I pokud jde o poměrně malý prvek, může jeho pokrytí nevhodnou krytinou (nebo dokonce oplechování) případně nekvalitní položení krytiny pokazit i jinak zdařilý výsledek opravy celé střechy.

III Požadavky památkové péče a jejich uplatnění

A. Přehled hlavních úkolů

1.
 - a) Základní technickou funkcí střechy je ochrana stavby před účinky povětrnosti. Zatékání poškozenými střechami je nejčastější příčinou poruch a destrukcí architektonických památek. Stavební zákon ukládá v § 86 vlastníkům staveb udržovat stavbu v dobrém stavu, aby nedocházelo k jejímu znehodnocení nebo ohrožení jejího vzhledu. Je třeba průběžně sledovat stav střech všech architektonických památek a vytrvale usilovat o včasné provedení nutných oprav. Opravy střech by měly mít spolu s nezbytným statickým zajištěním přednost před provedením jiných stavebních prací (opravy fasád, interiérů apod.).
 - b) Při péči o střechy historických budov je třeba vycházet z principů a hlavních zásad uvedených v předchozí části směrnice a z důkladného posouzení stávajícího stavu, v případě potřeby i z vyhodnocení dokladů starší podoby střechy. Střecha jednotlivé (někdy nepřiliš významné) stavby může být velmi důležitou součástí prostředí cenné architektonické památky, hodnotného souboru staveb, nebo krajinné oblasti.
2.
 - a) Je-li střecha pokryta vhodným druhem krytiny, je před rozhodnutím o celkové výměně krytiny nutné uvážit možnost její opravy doplněním stejným druhem nové krytiny nebo jen částečnou výměnou. Rovněž je třeba dbát o zachování konstrukce starších krovů a dalších autentických částí střechy v největší možné míře. Ochranu zaslouží i památkově hodnotné střechy staveb lidové a moderní architektury, hospodářských, průmyslových a dalších budov.
 - b) Během oprav podkroví pro nové využití dochází k závažným zásahům do hmotné podstaty i vzhledu stavebních památek a k výrazným změnám střešní krajiny chráněných měst a obcí. Zájmem památková péče je zachování nezastavěného podkroví jako charakteristického prostoru historických budov.
3. Při projednání oprav a úprav, případně rekonstrukcí je nutné:
 - a) Zdůraznit památkovou hodnotu autentické podoby střechy a dochované hmoty jejich částí.
 - b) Vysvětlit vlastníkovi, investorovi, projektantovi a zhotoviteli jak výrazně se střecha a jednotlivé její části podílejí na celkovém architektonickém výrazu historické budovy.

- c) Seznámit je s řešením vhodným z hlediska památkové péče. Toto řešení musí být podrobně a jednoznačně popsáno ve vyjádření organizace státní památkové péče.
 - d) Připomenout, že je nutné spolehlivým způsobem chránit krov, stropy, interiéry budovy před zatékáním během stavebních prací.
 - e) Předem uvážit, nevyžaduje-li oprava některé součásti střechy účast oprávněného restaurátora nebo zkušeného specializovaného řemeslníka.
 - f) Zabezpečit řádnou dokumentaci dochovaného stavu.
4. Je třeba projednat a ve vyjádření podrobně popsat nejen druh a provedení krytiny, ale i vhodný způsob opravy krovu, provedení klempířských i jiných střešních a nadstřešních prvků a vhodnou úpravu nadstřešního zdiva. Je nutné výslovně odmítnout nevhodné zásahy, ke kterým by případně mohlo dojít.
5. Průběh přípravy a způsob realizace stavebních prací závisí na kulturní vyspělosti a profesní zdatnosti všech zúčastněných. Je mnohdy ovlivněn i ekonomickou situací, komerčními zájmy a poklesem úcty k tradičním hodnotám. Požadavky na nevhodné zásahy a úpravy nebo použití nevhodných materiálů a způsobu provedení nesmí být důvodem ke změně vyjádření a změně postoje odborných pracovníků. Posláním oboru památkové péče je hájit zájem státu a budoucích generací na zachování dnes mnohdy nedoceněného kulturního dědictví.
6. Eventuální použití náhradní krytiny je závažným zásahem do autenticity památky a jejího vzhledu. Je možné přistoupit k němu jen výjimečně. Použití nevhodných krytin ve starší i nedávné minulosti nesmí být považováno za příklad vhodný k následování.
- 7.
- a) Je-li prováděná rekonstrukce velmi poškozené střechy, významné z hlediska památkové péče, je třeba v největší možné míře zachovat její autentické řešení a všechny její hodnotné části.
 - b) Předpoklady umožňující výjimečně uvažovat o obnově zaniklé střechy, nebo její starší podoby jsou uvedeny v kapitole II oddíl D odstavec 1 d. Při řešení podrobností v takovém případě nutné vycházet z provedení dochovaných obdobných střeš.
8. Smyslem podrobného popisu krytiny a dalších stavebních úprav je vymezení požadavků památkové péče. Pracovník památkové péče nepřebírá odpovědnost za technické řešení. Ta přísluší zhotoviteli. (Pokud tito techničtí pracovníci prohlásí některé požadavky památkové péče za nepřijatelné, je zpravidla možné odvolat se na dochovaný stav nebo na vhodné úpravy provedené na jiných historických budovách).
- 9.
- a) Základem péče o střechy historických budov by měla být pravidelná kontrola jejich stavu, soustavná údržba a včasné provádění dílčích oprav. Důležité je i pravidelné čištění okapných žlabů, úžlabí apod. Nelze souhlasit s názorem, že se nevyplácí provádět menší opravy a je výhodnější počkat na celkovou opravu nebo na rekonstrukci. Důsledkem takového postupu bývá devastace krovů, stropů a dalších částí interiérů stavby. V každém

případě je nezbytné neodkladně zamezit zatékání (viz též kapitola III oddíl H odstavec 1 b).

- b) Není-li možné provést řádnou opravu nebo rekonstrukci střechy, je nutné vytrvale usilovat o zakrytí budovy dostatečně odolnou prozatímní krytinou nebo o provizorní zastřešení (viz kapitola III H).

B. Oprava krytiny

1.
 - a) Oprava stávající krytiny, případně její přeložení nebo použití na části střechy, je většinou hospodárnějším řešením než celková výměna. Jde-li o vhodnou krytinu (viz kapitola III oddíl C), je oprava výhodnější z hlediska památkové péče a je třeba toto řešení podpořit. Přirozená patina krytiny se velmi příznivě podílí na věrohodném vzhledu střech historických staveb. Názor zhotovitele může být ovlivněn tím, že oprava představuje menší finanční objem akce a je náročnější na zručnost pokrývače.
 - b) Odlišný odstín jednotlivých tašek, ploch nebo pruhů staré a nové krytiny naprosto není závadou. Různé zbarvení jednotlivých kusů pálené krytiny může naopak vzhled historické stavby obohatit a přispět k malebnosti souboru staveb. Závadou zpravidla není použití dvou druhů tradiční krytiny na jedné střeše, zejména jde-li o krytiny s přirozenou patinou.
 - c) Pokud to technický stav krytiny umožní, je především na venkovském prostředí vhodné zachovat i staré ztmavlé betonové tašky nebo eternitové šablony, často porostlé lišejníkem a zvlněné překrývající se vrstvy starých lepenek na střechách některých chalup. Působí poměrně příznivým dojmem a v průběhu mnoha desetiletí své existence získali i určitou historickou hodnotu.
 - d) Zvláště důležité je zachování různých starších, dnes již nevyráběných druhů krytiny. Jde zejména o starší pálené tašky a prejzy atypických tvarů nebo rozměrů, glazované tašky a prejzy, starší přírodní břidlice, starší měděný a jiný plech, kamenné desky, omítku na zděných helmicích apod. K těmto významným dokladům vývoje stavitelství a architektury patří mnohé netradiční druhy krytiny používané od 19. století, např. betonové tašky atypických tvarů nebo rozměrů, lité asfaltové krytiny apod.
2. Při opravě starších druhů krytiny je třeba dodržet tradiční způsob provedení, případně členění krytiny. Nevhodné provedení různých detailů značně narušuje výraz střech historických staveb – viz kapitola III oddíl C odstavec 1f.
 - a) Pálené tašky bobrovky, drážkové tašky: Je třeba podporovat návrat k nenáročnému, dříve běžnému překládání krytiny. Použitelnými staršími taškami lze pokrýt některé plochy střechy nebo jejich části.
 - b) Prejzy: Krytinu položenou do vápenné nebo mírně nastavené malty je zpravidla možné rozebrat a přeložit. Při nestejném formátu nových prejzů lze pokrýt prejzy jen některou ze střešních ploch.
 - c) Přírodní břidlice, osinkocementové (tzv. eternitové) šablony: Nové šablony je možné připevnit dvěma háčky z ohnutého plechu, případně někde i hřebíkem zatlučeným pod zdviženou vrchní šablonu. Pokrývač musí mít zku-

- šenost v práci s touto krytinou. Při neopatrném pohybu po střeše může snadno dojít k poškození krytiny.
- d) Dřevěný šindel: Zteřelý povrch starší krytiny mnohdy vyvolává nesprávný dojem, že je nutné šindel vyměnit. Po důkladné impregnaci, popřípadě po výměně zcela zničených šindelů, však může dvojitá šindelová střecha ještě mnoho let plnit svou funkci.
 - e) Plech: Opravy krytin ze staršího poškozeného pozinkovaného plechu většinou nelze považovat za hospodárné. Starší zinkový plech je dosti křehký, jeho oprava je obtížná. Je však třeba, pokud je možno, zachovat ozdobné prvky. U krytiny z velmi trvanlivého měděného plechu je vždy nutné pokusit se o dílčí opravu. Závady jsou zpravidla způsobeny rozpojením spojů, nebo uvolněním příponek. Ušlechtilá zelená měděnka je významnou složkou estetického působení památky.
3. Při opravě krytiny dochází nejen k prosté výměně klempířských prvků, ale často i ke zvětšování jejich počtu a jejich šířky apod. Tyto zásahy jsou z hlediska památkové péče velmi nevhodné (viz kapitola III oddíl E odstavec 8 – 11).

C. Výměna krytiny

- 1.
- a) Ve vyjádření organizace státní památkové péče k výměně krytiny je třeba žádat použití krytiny vhodné právě z hlediska památkové péče. Taková krytina by měla být na dané střeše historicky doložena (vyobrazením, písemným dokladem, zbytkem krytiny nalezené v podkroví nebo u paty budovy), případně dosud dochovaná. U některých budov, u kterých je třeba nahradit zcela nevhodnou krytinu, nelze zjistit, čím byla střecha pokryta. V takovém případě vycházejme z místní tradice a autentické krytiny obdobných staveb v dané oblasti. V zásadě je pro střechy historických budov nejvhodnější druh krytiny (použitý při jejich vzniku nebo při stavební úpravě), který jim dal chráněnou podobu. U novějších architektonických památek může jít o krytiny netradiční, pro starší stavby nevhodné. Druh krytiny může být důležitý z hlediska původního tvůrčího záměru, může představovat významný doklad historického stavu, může být nezbytným předpokladem pro zachování nebo obnovení žádoucí podoby architektonické památky, případně výrazu hodnotného urbanistického či krajinného celku. Předem je vždy nutné důkladně uvážit možnost opravy nebo jen částečné výměny stávající krytiny. Takové řešení je zpravidla hospodárnější a z hlediska památkové péče vhodnější – viz kapitola III oddíl B odstavec 1. Je-li stávající krytina z hlediska památkové péče nevhodná, měla by být při její výměně použita krytina vhodnější.
 - b) U budov postavených po polovině 19. století většinou lze podle dochovaných pozůstatků nebo jiných dokladů určit původní druh krytiny. Použití takové krytiny by měla být dána přednost. Pokud se původní krytiny již nevyrábějí, požadujeme užití obdobné náhradní krytiny. U velmi významných památek je třeba usilovat o zajištění výroby příslušné atypické krytiny.

- c) U dříve postavených budov již někdy nelze určit, jaká krytina byla použita v nejstarší fázi vývoje stavby, často provázené zásadními změnami. Pke změně druhu krytiny došlo před polovinou 19. století, nebývá většinou vhodné vracet se ke staršímu druhu krytiny. (Je ovšem třeba přihlídnout k tomu, že krovy dimenzované pro zatížení šindelovou střechou jsou často pro položení těžší krytiny přetížené). Byla-li po polovině 19. století starší krytina nahrazena některým z novějších druhů krytiny, je třeba uvážit možnost návratu ke staršímu druhu krytiny, zvláště je-li spolehlivě doložen. Pokud je však novější krytina součástí kvalitního architektonického řešení uplatněného před polovinou 20. století, je zpravidla nutné tuto dnes již historickou změnu respektovat.
- d) Tam, kde vláknocementové (tzv. eternitové) šablony nebo novější druhy pálených a betonových (zpravidla drážkových) tašek nahradily již před polovinou 20. století slaměné došky nebo dřevěný šindel, nebylo by správné použít nyní některou ze starších krytin (např. bobrovky), kterou nikdy nebyla příslušná střecha pokryta (viz kapitola III oddíl D odstavec 2). Při opětovném použití šablon a drážkových tašek je nutné dbát v největší možné míře o dodržení původního tvaru, velikosti, zbarvení a způsobu provedení. Nebylo by vhodné nahrazovat světlé šedé šablony např. šablonami šedočernými, drážkové tašky klasického menšího formátu (14 – 15 ks/m²) taškami většího formátu apod. V žádném případě však nelze považovat krytiny tohoto typu za vhodnou náhradu dosud dochovaných starších krytin (bobrovek, prejzů, přírodní břidlice, dřevěného šindele atd.). Při použití těchto novějších krytin je zpravidla požadováno vyrovnání malebných, mírně zvlněných střešních ploch, které je z hlediska památkové péče zcela nevhodné.
- Došky a šindel byly dříve nahrazovány lepenkou nebo plechem. Nepatřičnost těchto starých hladkých krytin je často zmírněna působením povětrnosti, dílčími opravami nebo plasticitou střešních ploch. Při použití nové lepenkové nebo plechové krytiny není možné s tímto efektem počítat, při výměně krytiny je zpravidla nelze doporučit.
- U velmi významných architektonických památek je vhodné uvážit možnost návratu ke krytině z dřevěného šindele; u zvláště významných památek lidové architektury je možné vrátit se k doškové krytině. Nebylo by však správné použít dřevěný šindel jako náhradu původních došek na střechách, které nikdy nebyly šindelem pokryty.
- e) Skládanou krytinou (šindelem, prejzy, bobrovkami, břidlicí) byly dříve pokrývány i strmé a velmi zakřivené střechy věží apod. Vzácně dochovaným příkladům je třeba věnovat mimořádnou pozornost, při obnově důsledně dodržet druh a formát krytiny i způsob pokládání. Skládané krytiny byly na uvedených střechách věží postupně nahrazovány krytinou plechovou. Zpravidla byl užíván pozinkovaný plech, který byl cihlově červeným nátěrem přizpůsoben pálené krytině ostatních střech. Tuto povrchovou úpravu je třeba obnovit. Byl používán i zinkový plech, který je dnes vyráběn ze zinku s velmi malou přísadou titanu a je dodáván pod obchodním označením titan-zinkový plech. Nahrazování pozinkovaného plechu nebo zinkového plechu měděným je historicky neopodstatněné a zcela nevhodné. I u uvedených oplechovaných střech věží lze posoudit možnost návratu ke starší skládané krytině, je-li spolehlivě doložena.
- f) Součástí památkové hodnoty starších krytin je i způsob jejich pokládání, stejně jako tradiční provedení různých detailů a styků, které by nemělo být nahrazováno klempířskými prvky (viz kapitola III oddíl E 6 – 11). Ne-

vhodné provedení různých detailů i neopodstatněné osazování a rozšiřování klempířských prvků velmi výrazně narušilo podobu mnoha střech historických budov.

- Na střechách historických staveb je proto třeba zachovat pokládání plochých tašek (bobrovek) na husté laťování (tzv. šupinová krytina) a pokládání prejzů a hřebenáčů do neprobarvené malty. Přirozený, časem se stírající barevný kontrast mezi červenou krytinou a světlou maltou patří k historicky danému charakteru tradiční střechy. Věrohodný výraz střechy by narušilo používání zámkových hřebenáčů, které vytváří zcela rovnou linii hřebene, koncových hřebenáčů se čtvrtkulovým uzavřením speciálních tašek pro lemování štítů a dalších u nás netradičních doplňků krytiny. Pokládání hřebenáčů do malty by nemělo být nahrazováno jejich suchou montáží.
 - Při výměně plochých tašek s méně obvyklým rovným nebo klínovým zakončením (řezem) je třeba použít nové tašky stejného tvaru, u bobrovek dodržet segmentové nebo půlkruhové zakončení.
 - U břidlicové krytiny, u které se setkáváme s mnoha odlišnými způsoby provedení, je třeba zachovat autentické rozměry (včetně tloušťky) a zbarvení šablon i způsob pokládání.
 - Doložený tradiční způsob pokládání by měl být respektován i u krytiny šindelové. Tam kde je v minulosti doložen nátěr šindele v odstínu pálené krytiny, je vhodné uvažovat o obnově této barevné úpravy.
 - Je-li z hlediska památkové péče vhodné nebo přijatelné obnovit na některých střechách plechovou střechu (viz kapitola III oddíl C odstavec 5 f), je třeba respektovat dochovaný (případně doložený) starší způsob členění plechu na menší tabule. Ani takový způsob provedení nemůže ovšem ospravedlnit nahrazování skládaných krytin měděným nebo jiným plechem!
- g) Je vhodné zachovat v podkroví (nejlépe u vchodu na půdu) vzorky starší krytiny. Vzorky méně obvyklých druhů starší krytiny by měly být po dohodě s vlastníkem uschovány v příslušném pracovišti památkového ústavu (s konkrétním označením budovy a datem odebrání vzorků).
Jako podklad břidlicové nebo tzv. eternitové krytiny se někdy zachoval starší dřevěný šindel, který rovněž mohl chránit stavby před zatékáním poškozenou vrchní krytinou. Je vhodné v celé nebo menší ploše zachovat tento doklad původní krytiny.
2. Stavby chráněné zákonem jako nemovité kulturní památky a památkové rezervace:
- a) Je nutné postupovat podle kapitoly III oddíl C odstavec 1. Je-li střecha pokryta krytinou z hlediska památkové péče vhodnou, nelze ji nahradit jiným historicky nedoloženým druhem krytiny (i kdyby mělo jít o starší obecně vhodný druh krytiny). Nelze tedy např. požadovat nahrazení bobrovek prejzovou krytinou, není-li její použití na dané střeše doloženo. Právě tak ale nelze požadovat nahrazení prejzů bobrovkami, pokud těmito taškami nebyla daná střecha v minulosti pokryta.
 - b) Na střechách, na kterých drážkové tašky klasického menšího formátu (14 – 15 ks/m²) nebo vláknocementové, tzv. eternitové šablony již dávno nahradily došky nebo šindel, lze zpravidla při dodržení podmínek uvedených v kapitole III oddíl C odstavec 1 d znovu použít uvedené nepůvodní krytiny.

3. Památkové zóny, ochranná pásma kulturních památek a jejich prostředí:
 - a) Nelze připustit narušení celkového architektonického výrazu zástavby, případně sjednocujícího účinku jinak vhodně převládající krytiny.
 - b) V zásadě je nutné postupovat stejně jako u jednotlivých stavebních památek (viz kapitola III oddíl C odstavec 1, 2) a přihlížet k uplatnění střechy v nejrůznějších pohledových vazbách (např. sledovat vztah k jednotlivým významným památkám a nejcennějším částem rezervace či zóny, neopomenout pohledy shora a zpětné pohledové vazby). V některých případech (uvedených v kapitole III oddíl C odstavec 1 d a kapitole III oddíl D odstavec 2) lze jako náhradní krytinu použít drážkové tašky klasického menšího formátu (14 – 15 ks/m²) nebo vláknocementové šablony. Je však třeba předem uvážit, nezpůsobí-li použití náhradní krytiny vyrovnaní střešní plochy do geometrický přesné roviny, změnu tvaru nebo oplechování vikýřů apod. U méně významných, pohledově se příliš neuplatňujících staveb je výjimečně možné souhlasit s použitím náhradních krytin, uvedených v kapitole III oddíl D odstavec 3. V případě souhlasu s použitím náhradní krytiny musí být ve vyjádření uvedeno, že jde o krytinu z hlediska památkové péče méně vhodnou. I u pohledově méně exponovaných střech je třeba vyhýbat se použití zcela nevhodných krytin (viz kapitola III oddíl D odstavec 4).
4. Střechy velmi malého spádu (zpravidla skryté za atikami apod.):
 - a) U památek moderní architektury je třeba postupovat podle kapitoly III oddíl C odstavec 1 a, b.
 - b) Při sklonu nižším než 5% je z technických důvodů nutné použít povlakovou krytinu. V případě, že by toto řešení nebylo z hlediska památkové péče vhodné, je třeba pokusit se o zvětšení sklonu střechy a použití hladké plechové krytiny.
 - c) Při sklonu vyšším než 5% je nutné vyžadovat použití hladké plechové krytiny (vyjma budov v ochranných pásmech, které se neuplatňují při celkovém pohledu, které se neuplatňují při celkovém pohledu, nebo při pohledu na jednotlivé stavební památky).
5. S výjimkou střech nejvýznamnějších budov byla v minulosti užívána především krytina, která byla v dané oblasti snadno dostupná. Skládaná krytina byla používána i tam, kde se dnes setkáváme s klempířskými prvky: v místě různých styků střešních ploch, pro krytí koruny nadstřešního zdiva apod. Před polovinou 19. století byly používány zejména tyto střešní krytiny:
 - a) Pálené tašky hladké, zejména bobrovky, dvojitá krytina šupinová (na husté laťování), u méně významných budov též jednoduchá krytina. Používali se již ve středověku a kladli se do malty.
 - b) Pálené prejzy případně tvarované tašky (např. bechyňské háky).
 - c) Přírodní břidlice.
 - d) Dřevěný šindel štípaný. Zejména u významných staveb a ve městech byl často natírán červenou barvou, aby působil dojmem pálené krytiny.
 - e) Slaměné nebo rákosové došky.

Méně často byly používány krytiny:

 - f) Plech – téměř výhradně pouze na velmi zakřivených plochách a velmi strmých střechách věží (až do 19. století byla však i zde užívána převážně pálená krytina, břidlice a šindel), dále na střechách velmi malého spádu.

- Historická plechová krytina bývala v minulosti někdy opatřena barevným nátěrem.
- g) Kamenné desky (na klenbách).
 - h) Omítka (na zděných helmicích).
 - i) Glazované pálené prejzy či tašky a další druhy atypických krytin.
6. Při výměně krytiny často dochází nejen k prosté výměně klempířských prvků, ale i ke zvětšování jejich počtu a jejich rozvinuté šířky, k osazování šikmých střešních oken a k mnoha dalším nevhodným úpravám (viz kapitola III oddíl E). Tyto zásahy do stávající podoby střechy často nejsou do popisu stavebních prací vůbec zahrnuty. S uvedenou skutečností je třeba počítat. Při projednávání opravy střechy a v odborném vyjádření upozorníme na vhodné provedení klempířských prvků, vikýřů, nadstřešního zdíva a odmítneme necitlivé zásahy, ke kterým by mohlo dojít.

D. Náhradní krytiny

1. Výměna tradiční krytiny za novodobé napodobeniny je znehodnocujícím zásahem do historické podoby stavebního díla. Následující přehled a klasifikace náhradních krytin proto nesmí být v žádném případě přijímány jako doporučení k jejich používání při obnově památek. Jde pouze o orientační pomůcku pro rozhodování ve výjimečných případech, zejména v ochranných pásmech. V odborném vyjádření je třeba vždy uvést krytinu nejvhodnější (viz kapitola III oddíl C).
Hodnocení krytin uvedené v této kapitole neplatí pro střechy budov, na kterých byly novější druhy krytin použity již při jejich stavbě.
Hledisku záchrany bezprostředně ohrožené památky je věnován odstavec 6 v kapitole II oddíl C a odstavec 1e v kapitole II oddíl D. Specifickým otázkám použití prozatímních krytin a prozatímního zastřešení je věnována kapitola III oddíl H.
2. Od poloviny 19. století byly slaměné došky a dřevěný šindel často nahrazeny novějšími druhy skládané krytiny.
- a) Různými novějšími druhy pálených a betonových, převážně drážkových tašek klasického formátu (14 – 15 ks/m²).
 - b) Osinkocementovými (tzv. eternitovými) šablonami. Dnes jsou vyráběny obdobné vláknocementové šablony bez použití rakovinotvorného osinku (azbestu).
- Tyto krytiny jsou dnes již historickým dokladem vývoje stavitelství. Méně obvyklé druhy (např. drážkové bobrovky, šestiúhelníkové betonové tašky) je třeba považovat za hodnotnou památku. Opětovnému použití uvedených krytin na střechách, kde jimi byly již před mnoha lety nahrazeny došky nebo šindel, je věnována kapitola III oddíl C odstavec 1 d.
Nahrazení dodnes dochovaných bobrovek nebo prejzů drážkovými taškami, stejně jako nahrazení dochované břidlice nebo dřevěného šindele vláknocementovými šablonami, je však zcela nevhodné. Lze je připustit pouze u méně významných, pohledově se příliš neuplatňujících staveb v ochranných pásmech a v památkových zónách.

3. Náhradní krytiny, s jejichž použitím lze výjimečně souhlasit jen u méně významných, pohledově se příliš neuplatňujících staveb v ochranných pásmech kulturních památek a památkových zónách
 - a) Dřevěný šindel řezaný běžným způsobem. Je méně trvanlivý.
 - b) Kameninová bobrovka (dodávaná nyní v odstínu blízském barvě pálené krytiny).
 - c) Hladká betonová bobrovka, opatřená při výrobě kvalitním nátěrem v odstínu velmi blízském barvě pálené krytiny.
 - d) Novější druhy pálených, případně betonových tašek (pokud možno klasických menšího formátu: 14 – 15 ks/m²), v barvě tradiční pálené krytiny.
4. Náhradní krytiny zcela nevhodné pro stavební památky, památkové rezervace a zóny i ochranná pásma.
 - a) Novější druhy pálených a betonových tašek, barvou nebo hrubým povrchem odlišné od starších druhů příslušné krytiny.
 - b) Asfaltový (bitumenový) šindel.
 - c) Hladké plechové krytiny včetně krytiny z měděného plechu. Jsou přípustné jen u některých velmi zakřivených ploch a velmi strmých věží – viz kapitola III oddíl C odstavec 1 e, kapitola III oddíl C odstavec 5 f, dále rovněž u pohledově skrytých střech velmi malého spádu – viz kapitola III oddíl C odstavec 4 c.
 - d) Krytina z velkoplošných šablon (plechových, vláknocementových, plastových aj.).
 - e) Povlakové krytiny – asfaltové, fólie apod. (jsou přípustné u pohledově skrytých střech velmi malého spádu – viz kapitola III C odstavec 4).
 - f) Jiné novější druhy krytiny odlišné tvarem, materiálem nebo barvou od starších druhů krytiny.

E. Opravy a úpravy krovů, vikýřů, nadstřešního zdiva, klempířských, ozdobných a jiných střešních prvků

1.
 - a) Při opravě střech a úpravách podkroví dochází nejen k výměně krytiny, ale i k zásahům do dalších částí střechy. Pokud je dosavadní provedení těchto konstrukcí vhodné nebo alespoň přijatelné, je nutné stanovit v odborném vyjádření požadavek na jejich zachování a obnovu. Jde-li o prvky nebo úpravy nevhodné, je třeba požadovat jiné řešení a popsat způsob provedení. Nevhodné provedení, umístění a úpravy střešních prvků velmi výrazně narušily podobu střech mnoha historických budov. Úpravám podkroví pro nové využití, zřizování nových vikýřů, zvětšování stávajících vikýřů apod. je věnována kapitola III oddíl F.
 - b) Restaurování prvků, které jsou díly výtvarného umění mohou provádět pouze oprávnění restaurátoři. Oprava nebo obnova děl uměleckého řemesla může být svěřena pouze zkušeným specializovaným řemeslníkům.
2. U státem chráněných kulturních památek a v památkových rezervacích je nutné postupovat podle kapitoly III oddíl E odstavec 3 – 11. Pouze v pohledově méně exponovaných střechách v památkových ochranných

pásmech a v památkových zónách lze po důkladném uvážení připustit výjimky.

Tvar střechy, konstrukce krovu

3.
 - a) Je třeba zachovat autentický tvar střech včetně zmírnění spádu střešních ploch námětky, složitého členění střech některých věží apod.
 - b) Z hlediska památkové péče je nevhodné vyrovnávat zvlnění střešních ploch a hřebene, způsobené deformací starších krovů (nejde-li o vážnou závadu konstrukce).
4.
 - a) Hodnotnou součástí historických staveb jsou krovy zhotovené před počátkem 20. století a všechny krovy zhotovené z tesaných trámů, případně i další krovy cenné z hlediska památkové péče. Zvláště velkou pozornost je třeba věnovat barokním a klasicistním krovům. Zcela mimořádnou péči zasluhují krovy renesanční a gotické. Citlivý přístup zasluhuje i památkové krovy s ocelovou nebo železobetonovou konstrukcí.³
 - b) Zkušenosti dokazují, že citlivou opravou nebo rekonstrukcí lze zachránit i velmi poškozené historické krovy. Je třeba dát přednost takovému řešení, které umožní v největší míře zachovat původní systém, materiál a vzhled konstrukce.
 - c) Zásadní význam má zjištění příčin poškození a jejich důsledné odstranění. Velkou pozornost je nutné věnovat zejména sanaci dřevěných konstrukcí napadených dřevomorkou domácích. V rámci sanace je nutné nejen zajistit nosnou funkci konstrukce, ale také zabránit opětovnému napadení ze zamořeného dřeva a ze zdíva prorostlého touto dřevokaznou hubou.⁴
 - d) Při výměně zničených trámů je třeba respektovat jejich původní polohu, průřez a provedení spojů. U krovů z tesaných trámů by měly být protězy (viz kapitola III oddíl E3 odstavec 5 c) i celé nové prvky provedeny z tesaného dřeva (zejména u velmi cenných krovů), nebo alespoň ručně opracovány. V zájmu zachování autentického materiálu může být někdy vhodné přidat do krovu nové nosné nebo ztužující prvky, případně celou novou nosnou konstrukci.
 - e) Citlivý přístup zasluhuje i starší dveře, schodiště, podkrovní místnosti a jiné autentické části podkroví.
5. Je třeba výslovně odmítnout zejména tyto zásahy do autentického tvaru střechy a konstrukce starších krovů, zhotovených před počátkem 20. století:
 - a) Změny tvaru střechy (včetně odstranění námětků, vyrovnání střešních ploch do geometricky přísné roviny, vyrovnání mírně zvlněného hřebene apod.).

³ Viz např. J. Vinař, V. Kufner, I. Horová: *Historické krovy*, Praha 1995; J. Škabrada: *Konstrukce historických staveb (skripta)*, Praha 2002; J. Škabrada: *Historické konstrukce*, Praha 2003. Výzkumu a dokumentaci historických krovů jsou věnovány internetové stránky www.roofs.cz.

⁴ Viz O. Šefců, J. Vinař, M. Pacáková: *Metodika ochrany dřeva (SÚPP, Praha 2000)*.

- b) Změny vztahu spodní hrany střešní plochy (spodního okraje krytiny) k římsě. Nevhodné je zejména zvýšení okapní hrany (spodního okraje krytiny) k římsě, ke které často dochází. Bude-li při úpravě podkroví méně významných historických staveb a mladších krovů (viz kapitola III oddíl F) vytvořena nad římsou průběžná mezera k odvětrání spodního líce krytiny, musí být tato změna oproti původnímu stavu omezena na nejmenší možnou míru. Pokud není tento detail předem podrobně vyřešen a projednán, dochází při realizaci ke značně nevhodným úpravám.
- c) Necitlivé opravy nebo likvidace hodnotných krovů (viz kapitola III oddíl E odstavec 4 a). U těchto krovů je třeba zachovat nejen původní konstrukční systém, ale v maximální možné míře i jednotlivé dřevěné prvky. Ve většině případů není nutné měnit celé delší trámy, stačí nahradit jejich zničená zhlaví kratším trámem stejného průřezu, tzv. protézou spojenou se zkráceným původním trámem přesným tesařským spojem – přeplátováním (viz též kapitola III oddíl E odstavec 4 e).⁵
Je-li při nedostatku kvalitních tesařů nutné v zájmu záchrany památky provizorně nastavit trámy ocelovými, nebo dřevěnými příložkami, případně krov podepřít nebo ztužit přidanou konstrukcí, nesmí tento zásah vyloučit provedení opravy v budoucích letech. I v tomto případě musí pracovník památkové péče prosazovat šetrný přístup ke všem částem původního krovu. Je třeba chránit i autentický povrch dřevěných konstrukcí, tesařské značky i zápisy řemeslníků a vyjádřit nesouhlas s použitím nevhodných impregnačních prostředků (např. hydroskopických, barvicích dřev apod.).
Citlivý přístup zaslouží i památkově hodnotné starší krovky s ocelovou nebo železobetonovou konstrukcí.
- d) Osazování šikmých střešních oken (viz kapitola III oddíl F odstavec 5, 6 a 8).
- e) Uzavírání krokví a jiných částí hodnotných krovů fóliemi (viz kapitola III oddíl F odstavec 3 b).

Vikýře a nadstřešní zdivo

- 6.
- a) Nepřehlédnutelnou součástí střech historických budov jsou vikýře a nadstřešní zdivo. Je třeba zachovat jejich hodnotné části, tradiční řešení i provedení. Starší vikýře, komínové hlavy, zděné atiky apod., které se dodnes dochovaly ve své autentické podobě, jsou vzácnou výjimkou. Považujeme je za cennou památku a věnujeme velkou pozornost jejich zachování a citlivé opravě. Čela zděných vikýřů jsou téměř vždy vnímána jako součást fasády. K této skutečnosti je nutné přihlížet při řešení jejich opravy.
- b) Při přípravě opravy nebo rekonstrukce střechy je nutné posoudit možnosti obnovy zjednodušených nebo odstraněných vikýřů, dále komínů a přestřešení jejich hlav i jiných zděných nadstřešních prvků (pokud ovšem podrobně známe jejich původní tvar) a možnost návratu k tradičnímu způsobu krytí nadstřešního zdiva bez použití plechu.
- c) V rámci opravy střechy bývá často opraven i povrch přilehlých stěn (štítů apod.) sousedních vyšších budov. Autentická povrchová úprava těchto nadstřešních stěn někdy odpovídá řešení fasády příslušné budovy, jinde

⁵ Podrobnosti viz V. Mlázovský, A. Schubert: *O citlivějším přístupu k opravám historických krovů*, in: *Zprávy památkové péče*, 61, 2001, č. 5, s. 138 – 140.

jsou stěny opatřeny pouze nenatřenou omítkou s hrubším povrchem v přírodním okrovém odstínu. Toto řešení je třeba zachovat. Dosti často jsou uvedené tradiční úpravy nahrazeny omítkou s hladkým povrchem a bílým, nebo jiným světlým nátěrem. Taková změna podstatně naruší výraz střešní krajiny a je zcela nevhodná.

7. Je nutné výslovně odmítnout zejména tyto zásahy:
- a) Odstraňování historických komínů, které jsou charakteristickou součástí střech starších budov. Komíny, které již neslouží k odvodu spalin, mají značný význam pro odvětrání stavby. (Odstranění novějších dodatečných komínů, které např. svou polohou poblíž okapu narušují pohled na střechu, může být naopak vhodné).
 - b) Nahrazování omítaného zdiva komínových těles režným zdivem, zdivem oplechovaným, prefabrikáty apod. Nátěry komínů a dalšího nadstřešního zdiva musí být součástí celkového řešení stavby. V městském prostředí je vhodné zachovat stávající komínové lávky a obnovit je v tradičním provedení.
 - c) Změny tvaru a autentických úprav komínových hlav (okosení, profilované hlavice apod.) i dalších zděných nebo kamenných nadstřešních prvků.
 - d) Prodlužování komínových průduchů troubami a komínovými vložkami, vysunutými více než 1 cm nad vrchní plochu komínové hlavy. Používání plechových a jiných pohledově se uplatňujících netradičních krytů osazených nad komínovými hlavami.
 - e) Oplechování nadstřešního zdiva (atik, štítů, požárních zdí apod.) dosud krytých cihlami, pálenou krytinou, kamenem nebo omítkou (k ochraně materiálu lze případně použít prodyšný hydrofobní prostředek – tzv. neviditelné oplechování).
 - f) Změny velikosti, vzhledu a způsobu provedení vikýřů. Zvětšení rozsahu jejich oplechování, nahrazení klempířských prvků z pozinkovaného nebo zinkového plechu měděným plechem. (Poškození částí vikýřů je třeba citlivě opravit, zničené části nahradit obdobným materiálem).
 - g) Nevhodné úpravy přilehlých stěn sousedních vyšších budov (viz kapitola III oddíl E odstavec 6 c).

Další součásti střechy (klempířské, ozdobné a jiné prvky)

- 8.
- a) Podobu střech značně ovlivňují i různé kovové, dřevěné a jiné prvky osazené ve střešní ploše nebo nad střechou. Některé z těchto prvků mohou být autentickou součástí historické střechy a zasluhují péči a ochranu. Jde např. o běžné i ozdobné klempířské prvky (používané zejména v 19. a na počátku 20. století), jimiž jsou hrotnice, makovice, korouhvičky, kříže, ozdobné dřevěné konstrukce ve štítech apod. Citlivé opravě, případně doplnění zničené části, je třeba dát přednost před celkovou výměnou. Pokud jsou uvedené prvky zcela zničené a je nezbytné je vyměnit, je nutné dbát o zachování jejich autentické podoby, použít stejný materiál a způsob provedení. Při přípravě opravy nebo rekonstrukce střechy je vhodné posoudit možnost návratu ke staršímu provedení uvedených prvků, zjednodušených nebo zkomolených při předchozích opravách a úpravách. Jde např. o zjednodušení tvaru a členění klempířských prvků. Klempířským a jiným střešním i nadstřešním prvkům bývá věnována menší pozornost než krytině, přestože mají pro celkový výraz střechy zásadní význam.

- b) Tradiční řešení různých detailů a styků krytiny bez použití plechu je při řádném řemeslném provedení zcela funkční. Je však často nahrazováno nadměrným oplechováním, které podstatně narušuje výraz střech pokrytých vhodnou krytinou. Pro řešení styků krytiny s nerovným zdívkem a kamennými články, pro izolaci kamenných žlabů, chrličů apod. lze použít tvárný olověný plech. V některých případech je možné použít i trvale pružné tmely.
- c) Klempířské prvky by v zásadě měly být opatřeny nátěrem v odstínu střešní krytiny. Tato zásada však neplatí pro stavby, u kterých je použito nenatřených měděných, zinkových nebo jiných prvků původní součástí kvalitního architektonického řešení střechy.

9. Úžlabí

- a) Úžlabí střech krytých doškovou střechou, dřevěným šindelem a břidlicí byla dříve vykryvána příslušnou krytinou, použitou na celé střešní ploše. Zcela nevhodné je oplechování úžlabí památek lidové architektury krytých doškovou krytinou. Tradičnímu vykrytí úžlabí skládanou krytinou je třeba dávat přednost i u střech se šindelovou a břidlicovou krytinou. Tuto zásadu samozřejmě nelze uplatňovat u staveb, u kterých chceme zachovat kvalitní architektonické řešení střechy z 19. století nebo z 1. poloviny 20. století.
- b) I úžlabí střech s pálenou krytinou bývala dříve vykryta bez použití plechu. Tyto úpravy se dochovaly zcela výjimečně. Jsou mimořádně cennou památkou a je nezbytné jim věnovat mimořádnou péči. Zejména v německé oblasti bývaly ploché tašky (bobrovky) používány i pro vykrytí úžlabí. U střech krytých prejzy bývala úžlabí dříve provedena z pálených korýtek. V některých oblastech byla úžlabí střech s tzv. eternitovou krytinou vykryta eternitovými šablonami nebo zvláštními tvarovkami. Pokud se některá ze starších úprav úžlabí zachovala, je třeba ji po podrobné dokumentaci dochovaného stavu obnovit a co nejpřesněji dodržet původní způsob provedení. Pokud se zachovaly pouze pozůstatky uvedených úprav, je nutné podrobně je dokumentovat a uvážit možnost návratu ke staršímu stavu. Podkladem pro úpravu úžlabí bez použití plechu může být i vyobrazení staršího stavu.
V ostatních případech je možné zachovat, nebo minimálně nutné šířce obnovit oplechování úžlabí, které se již od 19. století stalo běžnou součástí střech, krytých pálenou krytinou. Tuto zásadu však nelze vztahovat na oblé přechody mezi dvěma střešními plochami (mělká úžlabí) běžně krytá skládanou pálenou krytinou (např. mezi střechami kostelní lodi a užšího presbytáře), úžlabí vikýřů apod.
- c) Úžlabí mezi dvěma střechami s rovnoběžnými hřebeny a úžlabí mezi svislou stěnou a střechou k ní skloněnou mívají malý spád. Voda v nich bývala dříve odváděna dlabanými dřevěnými nebo kamennými žlaby. Dokumentace a obnova těchto jen vzácně dochovaných starších úprav – viz předchozí odstavec 9 b.

10. Okapní žlaby:
 - a) Okapní žlaby chrání fasády před účinky vody stékající se střechy. U významných budov byly podokapní žlaby osazovány již v barokním období. Dnes jsou okapní žlaby považovány za samozřejmou součást budov se šikmými střechami. Zcela nevhodné by bylo osazování okapních žlabů na věžích a vikýřích.
 - b) Je třeba pokud možno se vyhýbat používání okapních žlabů u staveb krytých dřevěných šindelem a u těch historických budov nebo jejich částí, které dosud okapní žlaby nejsou opatřeny. U staveb lidové architektury je vhodné uvážit možnost provedení dřevěných dlabaných podokapních žlabů.
 - c) U historických staveb krytých skládanou krytinou je téměř ve všech příkladech použití půlkruhových okapních žlabů vhodnější, než použití podokapních žlabů hranatých, nebo žlabů nadokapních (nástřeších).

11. Výslovně je nutné odmítnout zejména následující zásahy (pokud nejsou součástí kvalitního architektonického řešení uplatněného před polovinou 20. století):
 - a) Nadměrné zvětšování šířky oplechování úžlabí a jiných klempířských prvků, oplechování vikýřů (lemování ve styku s krytinou musí být omezeno na nezbytný rozsah).
 - b) Nahrazování skládaných úžlabí oplechováním (jsou obvyklá u šindele a břidlice, někde jsou však dochována i úžlabí skládaná z pálené krytiny).
 - c) Nahrazování podokapních žlabů nadokapními (nástřešními) žlaby. Lemoování spodního okraje střechy plechem.
 - d) Nahrazování přesahu skládané krytiny na štítu oplechováním (tzv. návětrnými lištami).
 - e) Nahrazování tradičního provedení styku krytiny s nástřešním zdivem plechovým lemováním.
 - f) Oplechování hřebenů a nároží, oplechování vikýřů.
 - g) Nahrazování klempířských prvků z pozinkovaného nebo zinkového plechu prvky měděnými. Tento drahý materiál byl v minulosti používán jen výjimečně. V současném znečištěném ovzduší povrch měděného plechu velmi tmavne. Někde nedojde ani po mnoha letech ke vzniku zelené měděnky. Barevný kontrast měděných klempířských prvků (ať už tmavohnědých, černých nebo zelených) vůči krytině je i z hlediska architektonického výrazu střechy v naprosté většině případů nežádoucí. Je rovněž třeba připomenout, že měděné klempířské prvky jsou dosti často zcizovány. Voda ztékající z měděného plechu na fasádu způsobuje zelené zbarvení omítky.
 - h) Zbytečná výměna, případně oplechování mansardových nebo jiných dřevěných říms. (Je třeba přihlídnout k tomu, že vesměs nemají nosnou funkci). Pokud je výměna zcela nezbytná, musíme přesně dodržet profilaci, materiál a posoudit možnosti zachování alespoň části původní římsy.
 - i) Odstranění nebo zjednodušení dřevěné konstrukce a ozdobných prvků ve štítech, dále všech klempířských, kovaných, dřevěných a jiných ozdobných i běžných prvků, které jsou autentickou součástí historické střechy (viz kapitola III oddíl E odstavec 8 a).
 - j) Osazování různých antén, solárních a fotovoltaických panelů, reklamních a jiných cizorodých nadstřešních prvků i dalších nevhodné zásahy do tradiční podoby střechy historické stavby. Vyústění vzduchotechnických zařízení je třeba pokud možno soustředit a umístit do pohledově neexponovaných částí střechy.

F. Úpravy podkroví pro nové využití

1. Úpravy podkroví pro nové využití jsou z hlediska ochrany kulturních hodnot spjatých s historickou architekturou a urbanistickými celky v zásadě nežádoucí. Jejich přípouštění není vhodné. Případné výjimky je nezbytné posuzovat nejen ve vztahu k dotčené stavbě, ale i v širším měřítku. Zejména je nutno se vždy zabývat urbanistickými souvislostmi a hlediskem zachování charakteristických projevů historické architektury. Smyslem památkové ochrany dané zákonem je garantovat zachování výjimečných kulturních hodnot, u nichž není předpoklad, že by se bez cílevědomé péče a ochrany samy udržely. V omezeném vzorku nejhodnotnějších staveb, urbanistických celků a území chráněných památkovým zákonem, mají zůstat zachovány hodnoty, které bez památkové ochrany zanikají. Patří k nim i střechy, nedotčené novodobými úpravami a nezastavěné půdy. Jejich uchování není možné bez toho, aby se u kulturních památek a památkově chráněných území omezily, případně zcela vyloučily úpravy, které v nechráněné části zástavby k zániku předmětných kulturních hodnot vedou. To se týká i půdních vestaveb a nástaveb.
2. V souvislosti s úpravami tak konfliktními, jakými jsou půdní vestavby, zdůrazňujeme potřebu včasné informace. Pokud požadovaná úprava není přijatelná, je třeba sdělit onu skutečnost co nejdříve a zcela jednoznačně. Je optimální, existuje-li plán památkové ochrany nebo územní (regulační) plán, ve kterém jsou předem jasně vymezena pravidla. Obecně je přijatelnější a efektivnější nevhodným úpravám předcházet, než je ve fázi již zpracovaného návrhu zamítat.
3.
 - a) Vlastníkům i příslušným rozhodujícím orgánům je třeba trpělivě vysvětlovat, že záměru zvětšení užité plochy nelze obětovat architektonický výraz a památkovou hodnotu historické stavby, případně celé střešní krajiny. V plošně chráněných územích je nutné sledovat při každé jednotlivé akci širší souvislosti. Změna podoby jedné střechy by ještě nemusela výrazně ovlivnit vzhled celého souboru staveb. Nevhodné úpravy více střech by však již podstatně narušily výraz celé střešní krajiny. Bylo by těžké vysvětlovat majitelům, že s úpravou schválenou jejich sousedovi nemohou již ve svém podkroví počítat.
 - b) Při dnes běžných úpravách podkroví pro nové využití bývají krokve shora uzavřeny prodyšnou vodotěsnou fólií, zespodu někdy parotěsnou zábranou. Zkušenosti ze zahraničí dokazují, že po určité době zde může dojít ke zvýšení vlhkosti, která ohrožuje dřevěnou konstrukci historického krovu. Také dodatečné odvětrání vzduchové mezery pod krytinou je z dlouhodobého hlediska problematické. Vkládání různých odvětrávacích prvků a zvedání okapní hrany krytiny nad římsou značně narušuje tradiční podobu střechy historické stavby. Z uvedených skutečností je zřejmé, že uzavírání krokví a jiných částí krovů je z hlediska památkové péče nevhodné.

4. Za zcela nevhodné je třeba považovat veškeré stavební úpravy v podkroví budov s krovky zhotovenými před polovinou 19. století.
5. Úpravy podkroví vyžadující zřízení nových vikýřů nebo šikmých oken, případně zvětšení stávajících vikýřů, jsou z hlediska památkové péče nepřijatelné zejména u stavebních památek s velmi působivým architektonickým výrazem. Mezi tyto památky patří nejen díla významných architektů a budovy kostelů, hradů a zámků, radnice, věže a jiné nejvýznamnější městské stavby, ale i daleko prostší budovy tvrzí, bašty, stavby lidové architektury atd. Se stejnou důsledností je třeba chránit pohledově velmi exponované střechy s památkových rezervací a zónách i střechy, které se výrazně uplatňují při pohledu na výše uvedené architektonické památky. V úvahu musí být brán i výhled z vyvýšených míst přístupných veřejnosti a možnost zpřístupnění dalších obdobných vyhlídkových bodů.
6.
 - a) U stavebních památek a části památkově chráněných území, neuvedených v předchozím odstavci, je nutné už při prvních úvahách o záměru vestavby brát ohled na charakter stavby, na konstrukci staršího krovu a respektovat všechna omezení, jež vyplývají z pohledového uplatnění střechy. Obdobný přístup platí i při zásahu do střech obrácených do dvora, zvláště pokud se uplatňují i při pohledu z vyvýšených míst. Ani velmi podrobná směrnice neposlouží jako obecně platný návod, jak dospět k jednotlivých značně odlišných situacích k citlivému architektonickému a technickému řešení. Proto vycházíme zejména ze zásad ověřených zkušenostmi:
 - b) Rozhodující význam má již záměr vlastníka nebo investora a jím požadované využití, rozsah a dispozice půdní vestavby. Je-li např. požadováno vytvoření jednoho nebo více bytů s obdobným rozsahem a standardem jaký mají stávající obytné prostory v podlaží, je zcela zřejmé, že otvory pro řádné osvětlení by výrazně narušily podobu stávající střechy. Je proto velmi důležité trvat na zákonem požadovaném předběžném projednání záměru a již v této fázi seznámit investora s tím, jaký zásah do střechy historické budovy je z hlediska památkové péče přijatelný.
7.
 - a) Pro mnohé stavby je dodatečné zřízení vikýřů velmi nepřijatelným zásahem. Pokud je zřízení vikýřů přijatelné, záleží na jejich typu, počtu, velikosti, proporcích, konstrukci, detailech materiálu a umístění na střeše. Vzhled a umístění vikýřů nesmí narušit architektonický výraz a kompozici celé budovy. Je-li fasáda řešená symetricky, měly by být symetricky umístěny i vikýře. Zpravidla není vhodné umístit vikýře na osu oken fasády. Nepříznivým dojmem rovněž působí vikýře osazené poblíž nároží a štítů, přímo u okapu, nebo naopak příliš vysoko v ploše střechy.
 - b) Důležité je omezení počtu vikýřů. Nevhodné je např. osazování vikýřů v každém druhém poli mezi krokvemi, u většiny budov i osazování vikýřů ve dvou řadách nad sebou.
 - c) Dalším nezbytným požadavkem je omezení velikosti vikýřů. Starší vikýře měly zpravidla malé rozměry a často nebyly osazeny na krovkách, ale na latích nebo výměnách. Čelní obrys celého nového vikýře by měl být menší než obrys oken nejvyššího podlaží. S tímto požadavkem souvisí i omezení velikosti okna, výšky nadpraží a tloušťky bočních stěn vikýře.

- d) Konstrukce a tvar vikýře by měly v zásadě vycházet z běžné podoby jednodušších starších vikýřů, s vyloučením historizujících nebo novodobých ozdobných prvků. Čela nejběžnějších menších vikýřů nestála na krokách, ale na výměně mezi krokvemi. Důvodem nebyla jen malá šířka těchto vikýřů. Přesné umístění a šířku vikýře je vhodné stanovit s ohledem na skladbu krytiny. Zcela nevhodné je zapuštění čelní stěny vikýře do střešní plochy. Historické vikýře často kryla pultová stříška.
- e) I při technickém řešení a volbě materiálu je u historických budov třeba vycházet z tradičního provedení vikýřů.
Krytina: dle střechy budovy.
Přesah střechy: přiměřený velikosti vikýře.
Čelo vikýře: s příznanou tesařskou konstrukcí, případně s povrchem omítnutým nebo obloženým prkny či krytinou.
Vnější povrchy bočních stěn: omítaný (případně podle charakteru stavby z dřevěných palubek nebo obložený krytinou), nikoliv z desek s geometricky přesným povrchem nebo oplechovaný.
Oplechování: omezit počet i rozvinutou šířku klempířských prvků, nátěrem je přizpůsobit barvě střešní krytiny (i při použití velmi trvanlivého plechu). Zcela nevhodné by bylo celkové oplechování vikýře nebo použití okapních žlabů.
Okna: dřevěná otvíravá (nikoli vyklápěcí apod.), členěná tradičním způsobem na minimálně dvě tabulky. Velmi nepříznivým dojmem působí okna se širokým pevným rámem a širokým rámem křídla. Při dané velikosti vikýře lze dosáhnout největší světlosti okna a příznivějšího vzhledu použitím ven otvíravých oken.
- f) Zřízení jednoho většího vikýře, který může být osazen např. v rovině fasády, může být pro některé pohledově méně exponované budovy v ochranných pásmech a památkových zónách vhodnějším řešením, než zaplnění střešní plochy řadou vikýřů. Jde ovšem o řešení spíše výjimečné, nikoli běžně použitelné. Velikost, vzhled a umístění většího vikýře nesmí narušit architektonický výraz příslušné budovy a historického prostředí.
- 8.
- a) Šikmá střešní okna jsou prvkem charakteristickým pro současnou výstavbu. Negativně působí i odlesk zasklených ploch a noční efekt osvětlených ploch. Jejich použití zásadně narušuje hodnověrný výraz historické stavby.
- b) V druhé polovině 19. století a v 1. polovině 20. století byla ve střešních plochách některých převážně městských budov osazena šikmá tzv. ateliérová okna. Byla členěná příčlemi zhotovenými ze subtilních ocelových prutů, vzdálených od sebe cca 30 cm. Použití tohoto okna lze ve výjimečných případech, většinou pouze v městském prostředí, považovat za přijatelný způsob osvětlení jedné, obvykle větší podkrovní místnosti. V žádném případě je však nelze považovat za obecně přijatelnou náhražku dnes běžně používaných šikmých střešních oken nebo vikýřů. Je-li použití ateliérového okna z hlediska památkové péče přijatelné, mělo by z této skutečnosti vycházet řešení dispozice, např., návrhem jednoho velkého obytného prostoru. Na střeše jedné historické budovy by zpravidla mělo být osazeno pouze jedno ateliérové okno, které by mělo svými rozměry a umístěním odpovídat architektonickému výrazu stavby. Způsob členění plochy okna a pohledová šířka příčlím by měly odpovídat historickým ateliérovým oknům.

9.

- a) S úpravou podkroví téměř vždy souvisí oprava nebo výměna krytiny, opravy a úpravy krovů i různých střešních a nadstřešních prvků. Při volbě materiálu, technickém řešení a realizaci je nutné dbát zásad uvedených v předchozích kapitolách (kapitola III oddíl A – E).
 - b) I u půdních vestaveb je nezbytné věnovat pozornost technickým prvkům, zejména komínům, odkouření, odvětrání a anténám. Zabránění půdy pro jiný účel totiž omezuje jejich budoucí řešení. Pokud se v podkroví zřídí byt, lze si těžké představit, že by uživatel dodatečně souhlasil např. s postavením komínu pro nižší podlaží. Následkem zablokování půdy by mohly být např. instalace vedeny po fasádách, vzrostly by požadavky na zřízení individuálních satelitních antén. Jednou ze vstupních podmínek pro připuštění půdní vestavby by proto mělo být uspokojivé řešení všech existujících technických instalací vyváděných nad rovinu střechy, a to včetně předvídatelné perspektivy.
10. **Je třeba zdůraznit, že ani dodržení všech zásad uvedených v předchozích článcích (kapitola III oddíl F 6 – 9) by nemohlo ospravedlnit provedení úprav podkroví stavebních památek uvedených v kapitole III oddíl F odstavec 4, 5).**

G. Rekonstrukce střech

- 1. Rekonstrukce velmi poškozených střech:
 - a) Je nutné usilovat o zachování co největší části konstrukce krovů, provedených do roku 1900 (případně i mladších hodnotných krovů) a všech jejich autentických prvků, jejichž stav umožňuje opětovné použití; při rekonstrukci obnovit původní řešení, pro nové části použít stejný druh materiálu a způsob provedení. Zkušenosti dokládají, že lze citlivým způsobem zachránit i velmi narušené historické krovy. Viz též kapitola III oddíl E odstavec 4. Názor zhotovitele může být ovlivněn tím, že opravu a doplnění stávajícího krovu musí provádět zkušení tesaři a že realizace zcela nové konstrukce mu zpravidla přinese vyšší zisk.
 - b) Při rekonstrukci je třeba dbát i o zachování všech dalších hodnot klempířských i jiných prvků, nadstřešního zdiva a jejich autentické úpravy apod. (viz kapitola III oddíl E odstavec 6 – 11). Velmi vhodné je i zachování části hodnotné starší krytiny na některé ze střešních ploch (viz kapitola III oddíl B odstavec 1 b).
 - c) Pokud byl vzhled stávající střechy z hlediska památkové péče vhodný nebo přijatelný, je ho třeba při rekonstrukci obnovit. Je důležité respektovat nejen základní tvar střechy, ale i sklon jednotlivých střešních ploch, zmírnění sklonu střechy nad okapem námětky, případně asymetrické řešení; polohu, velikost, vzhled a způsob provedení vikýřů apod.; dále též druh krytiny, způsob provedení, materiál i povrchovou úpravu nadstřešního zdiva a klempířských i jiných prvků (viz kapitola III oddíl E odstavec 6 – 11). U méně významných a pohledově se méně uplatňujících staveb v ochranném pásmu a památkových zónách lze po důkladném uvážení připustit výjimky, které by však neměly narušit celkový výraz střešní krajiny.

- d) Pokud vzhled střechy, její dílčí úpravy nebo použité materiály narušovaly výraz stavby nebo historického prostředí, je nutné použít při rekonstrukci vhodnější řešení.
2. Rekonstrukce střech zcela zničených v nedávné minulosti:
Pokud byl vzhled střechy z hlediska památkové péče vhodný, je třeba vycházet z její výkresové a fotografické dokumentace i z pozůstatků zničené konstrukce a postupovat podle kapitoly III oddíl G odstavec 1 b, c. V opačném případě je nutné použít při rekonstrukci vhodnější řešení. Neměli doložen vzhled a použitý materiál některých částí zničené střechy nebo její dílčí opravy, je nezbytné vycházet při rekonstrukci z provedení analogicky dochovaných střech v okolí stavby.
3. Obnova zaniklé podoby střechy:
- a) O návratu ke starší podobě střechy zastřešené architektonické památky, případně stavby významně se podílející na výrazu střešní krajiny památkově chráněného území, je možné uvažovat pouze tehdy, jsou-li splněny předpoklady uvedené v kapitole II oddíl 1 d. Totéž platí pro zastřešení velmi dlouho nezakrytých historických staveb. V obou případech jde o zcela výjimečné akce, jejichž uskutečnění je nutné velice pečlivě uvážít.
- b) Při projektové přípravě je třeba důsledně vycházet z hodnověrných vyobrazení a písemných dokladů, případně ze stop po zaniklé konstrukci střechy a respektovat nejen výraz příslušné stavby, ale i vliv na okolní historické prostředí. Podrobnosti je nutné řešit analogicky podle dochovaných střech ze stejného období.

H. Prozatímní opravy střechy, prozatímní zastřešení

- 1.
- a) Historická a kulturní hodnota architektonických památek je nevyčísitelná. V případě jejich bezprostředního ohrožení proto nelze považovat financování prozatímního zabezpečení za plýtvání prostředky. Jedinou možností, jak zachránit historickou budovu před devastací nebo úplným zánikem, může někdy být neodkladná prozatímní oprava střechy, případně prozatímní zastřešení zcela odkryté stavby.
- b) V krajním případě může být dočasným opatřením i zachytávání zatékající vody do nádob umístěných v podkroví. Nádoby je nutné pravidelně kontrolovat a vylévat. Tímto nouzovým řešením byly v minulosti zachráněny před devastací některé velmi cenné architektonické památky.
2. Prozatímní opravy a prozatímní střechy by měly být především dostatečně trvanlivé, úsporné a citlivě provedené. Technické řešení by proto měl navrhnout zkušený odborník, který by měl rovněž posoudit provedené práce.
- a) Trvanlivost: Způsob provedení a použité materiály by měly zaručit životnost nejméně 10 let. Zhotovitelé často nevěnují dostatečnou péči řádnému provedení všech detailů a styků. Viz kapitola III oddíl G odstavec 3 b.
- b) Hospodárnost: Viz kapitola III oddíl G odstavec 3 b.

- c) Citlivost provedení: Zásahy do autentické hmoty historických konstrukcí a stavebních prvků je nutné omezit na nezbytnou míru. Technické řešení by mělo umožnit budoucí provedení řádné opravy.
 - d) Odvádění srážkových vod: Čištěním nebo opravou okapních žlabů, případně dostatečným přesahem střechy je třeba co nejvíce omezit stékání srážkových vod na fasády, Srážkové vody by měly být pokud možno odvedeny od paty domu.
- 3.
- a) Pokud je část stávající krytiny v přijatelném stavu, je vhodné ponechat ji při prozatímní opravě na některé ze střešních ploch.
 - b) Běžným způsobem upevněné levnější druhy asfaltové lepenky mají krátkou životnost a často již po krátké době neposkytují dostatečnou ochranu před zatékáním. Vyžadují celoplošné bednění, které značně zvýší náklady na prozatímní zakrytí a bývá později argumentem pro použití nevhodných definitivních krytin (asfaltový šindel, plech). Jako vysloveně prozatímní krytinu pro doplnění stávající krytiny nebo i pokrytí celé střechy je vhodnější použít velkoplošné zvlněné (samonosné) dílce.
4. Klempířské prvky, zejména úžlabí, lze prozatímně opravit nalepením asfaltových pásů, nebo kvalitnějších druhů asfaltové lepenky.
5. K provedení prozatímních oprav krovu i celých prozatímních střech je vhodné použít zdravé části stávajícího krovu; dále tyčovinu nebo kulatinu, která je několikanásobně levnější než hranaté trámy.⁶

I. Střechy novostaveb v historickém prostředí

1. Novostavba by neměla ohrozit hodnoty spojené s památkově chráněným územím, ani narušit prostředí architektonických památek, panoramatické a dálkové pohledy. Měla by se harmonicky včlenit do daného prostředí, respektovat měřítko, struktury, charakteristické formy, barvy a stavební materiál. Splnění těchto podmínek nevyžaduje historizující řešení. Citlivé a výtvarně kvalitní soudobé řešení může být i určitým obohacením. Nemělo by však být založeno pouze na kontrastu mezi výrazem soudobé a starší architektury. Využití starších forem a materiálů při návrhu novostavby v historickém prostředí je jedním z legitimních řešení, které má oporu v celých dějinách architektury.

J. Činnost odborných pracovníků a vyjádření organizace státní památkové péče, předprojektová a projektová příprava.

⁶ Podrobnější informace – viz V. Mlázovský, A. Schubert: Prozatímní zastřešení a prozatímní opravy střech historických staveb, in: Zprávy památkové péče, 50/1000, č. 7, s. 241-245.

1. V průběhu přípravy realizace oprav a úprav střech historických budov je nutné:
 - a) Dobře se seznámit s dochovanou podobou střechy, prohlédnout a posoudit všechny její části (krov, krytinu, nadstřešní zdivo, klempířské i jiné střešní a nadstřešní prvky) a zajistit dostatečně podrobnou dokumentaci dochovaného stavu. Součástí dochovaného krovu jsou mnohdy trámy nebo celé části konstrukce staršího krovu. Na štítových zdech a komínových tělesech bývají otisky krokví staršího krovu a pozůstatky starších vnějších omítek a nátěrů. Je třeba věnovat pozornost také styku krytiny s nadstřešním zdivem a zděnou římsou i dalším detailům, případně pozůstatkům staršího provedení. V prostoru podkroví jsou poměrně často zachovány zbytky starší krytiny. Původní tvar mansardových i jiných říms a dalších dřevěných prvků bývá někdy skryt pod oplechováním.
 - b) Nejde-li pouze o dílčí opravu krytiny, seznámit se předem s příslušnými informacemi uvedenými ve stavebně historickém průzkumu (pokud byl pro danou budovu zpracován) a se staršími odbornými vyjádřeními. Údaje týkající se střechy však často nebývají dostatečně podrobné. V případě potřeby vyhledáme s pomocí dalších odborníků doklady starší podoby střechy (písemné prameny, výkresy, vyobrazení, fotografie).
 - c) Každou akci předem projednat s vlastníkem a zhotovitelem, pokud bude zpracován projekt i s projektantem. Je zvláště důležité včas posoudit záměr půdní vestavby a zaujmout k němu jasné stanovisko (viz kapitola III oddíl F). Na zpracování projektu je třeba trvat v případě, že má dojít ke změně využití objektu, k zásahu do nosné konstrukce krovu, ke změně tvaru střechy nebo nadstřešního prostoru, k provedení nových vikýřů apod.
 - d) Zpracovat jasné formulované a dostatečně podrobné vyjádření organizace státní památkové péče (viz kapitola III oddíl J odstavec 2, 3, 4), vycházející z důkladné prohlídky stávajícího stavu střechy a odborného posouzení záměru i navržených stavebních oprav a úprav – viz další část této kapitoly. Součástí každého vyjádření musí být zdůvodnění požadavků památkové péče (viz kapitola III oddíl J odstavec 3 f).
 - e) Zajistit odborný dohled při realizaci. Ani podrobně zpracované vyjádření není ještě zárukou dobrého výsledku. Je nutné přímo na stavbě kontrolovat průběh prací, dbát na ochranu historických konstrukcí a prvků, na použití vhodného materiálu i způsobu provedení a řešit různé detaily.
2. Vyjádření organizace státní památkové péče k záměru vlastníka (viz Památkový zákon, § 14):
 - a) Je třeba formulovat vhodné řešení, vycházející ze zásad uvedených v předcházejících kapitolách a upozornit na zvláště hodnotné části střechy. Zkušenosti dokazují, že je užitečné předcházet případným nedorozuměním a vysvětlit, které zásahy a úpravy by byly z hlediska památkové péče nevhodné. Nelze se spokojit s neurčitým vyjádřením (např. bude provedena rekonstrukce krovu a výměna krytiny).
 - b) Bez upřesnění nelze používat např. tyto výrazy:
 - krytina tašková (vyrábí se tašky pálené a betonové, hladké a drážkové, s různými zbarveními povrchu)
 - bobrovky (vyrábí se bobrovky pálené a betonové, v různých tvarech, s různým zbarvením povrchu)
 - drážkové tašky (vyrábí se ve větším nebo menším formátu v různých tvarech, s různým zbarvením povrchu)

- šindel (vyrábí se nejen dřevěný šindel štípaný, řezaný a radiálně řezaný, ale i tzv. šindel asfaltový)
 - krytina plechová (používá se nejen plech měděný, pozinkovaný, titan-zinkový lesklý nebo patinovaný, ale i plech hliníkový, krytý plastem atd., značně odlišné mohou být různé způsoby provedení a členění)
 - okapní žlaby (je třeba rozlišovat žlaby podokapní a nadokapní, uvést vhodný tvar a materiál i umístění svislých odpadů)
 - okapy (okap je místo, ve kterém voda odkapává se střešní plochy).
- c) Není vhodné označovat krytinu, případně jiné výrobky pouze obchodním názvem, nebo uvedením výrobce. Pokud vyrábí vhodnou krytinu nebo jiný materiál více výrobců, nelze požadovat nebo doporučit pouze jeden určitý výrobek.
3. Vyjádření organizace státní památkové péče k akcím prováděným bez projektové dokumentace:
Opravy střech jsou někdy prováděny na základě ohlášení stavebnímu úřadu, bez projektové dokumentace. V takovém případě musí vyjádření obsahovat:
- a) Stručný, ale výstižný popis dochovaného stavu střechy (krov, druh krytiny, nejdůležitější klempířské prvky včetně okapních žlabů, vikýře, krytí zděných štítů apod.) a upozornění na její zvláště hodnotné části. Jsou-li součástí střechy památky díla uměleckého řemesla, je třeba připomenout, že jejich opravu nebo obnovu mohou provést jen zkušení specializovaní řemeslníci. Pokud jsou součástí střechy památky díla výtvarného umění, je nutné zdůraznit, že jejich očištění, povrchovou úpravu nebo opravu lze svěřit jen oprávněným restaurátorům.
 - b) Výčet, které konkrétní konstrukce, úpravy a stavební prvky je třeba zachovat (krov, vikýře, krytina, nadstřešní zdivo, klempířské a jiné prvky) a vyjádřit nesouhlas s jejich výměnou.
Pokud nebylo zpracováno vyjádření k záměru vlastníka, je nutné uvést i všechny údaje zmíněné v kapitole III oddíl J odstavec 2 a).
 - c) Při opravě nebo výměně krytiny přesné pojmenování vhodného druhu a typu krytiny, ve výjimečných případech i přijatelné náhradní krytiny a popis způsobu provedení. Zdůraznit, že není vhodné nahrazovat uvedenou krytinu jiným materiálem. Druh krytiny musí být v odborném vyjádření jednoznačně pojmenován (viz kapitola III oddíl J odstavec 2 b, c), aby nemohlo dojít k záměně. Je třeba uvést i barvu povrchu krytiny (např. pálená krytina se vyrábí v různých barevných odstínech). V odborném vyjádření musí být stanoven i způsob kladení nebo členění krytiny, způsob provedení hřebene, úžlabí, nároží, vikýřů apod., případně povrchové úpravy krytiny (nátěr šindele, plechové krytiny). Viz kapitola III, oddíl C odstavce 1 f).
 - d) Součástí opravy střechy bývá výměna klempířských prvků. Upozorníme, že není vhodné zvětšovat jejich počet a rozvinutou šířku. Uvedeme vhodný materiál, způsob provedení (včetně tvaru kotlíků, polohy svislých deštových odpadů apod.) a povrchovou úpravu (barva nátěru); případně doporučíme nahrazení nevhodných klempířských prvků vhodnějším provedením nebo tradiční úpravu (viz kapitola III oddíl E odstavec 6 – 11).
 - e) Při opravě střechy dochází rovněž k zásahům do krovu, vikýřů, nadstřešního zdiva, dřevěných a kovových nadstřešních konstrukcí a prvků apod. Proto uvedeme vhodný materiál, způsob provedení a povrchovou úpravu. Upozorníme, že není přípustné při krytí koruny nadstřešního zdiva nahra-

- zovat pálenou krytinu, cihly, kámen apod. oplechováním, dále odstraňovat komíny, zjednodušovat profilaci komínových hlav apod. Rovněž je nevhodné osazovat na střeše telekomunikační, reklamní a jiné cizorodé prvky.
- f) Odůvodnění požadavků památkové péče. Poukázat na význam střechy a všech jejích jednotlivých prvků jako nedílné součásti historické stavby, případně celého souboru staveb nebo krajinného prostředí. V odůvodnění zejména uvedeme, v čem spočívají kulturně-historické hodnoty stavby, které je nutno ve smyslu ustanovení zákona zachovat. Je užitečné předcházet případným nedorozuměním. Ve vyjádření výslovně uvedeme, které úpravy, změny, krytiny apod. byly z hlediska památkové péče nevhodné.
- g) Po projednání s dodavatelem uvést i způsob ochrany budovy před zatékáním v průběhu stavební akce. Běžné zakrývání střechy plastovými fóliemi nebo nedostatečně upevněnými plachtami nelze považovat za dostatečné zabezpečení památky před poškozením, zejména při bouři apod. Velkou pozornost je třeba věnovat ochraně zvláště cenných krovů a dřevěných stropů, interiérů s uměleckou výzdobou apod. Způsob prozatímního zabezpečení stavby před zatékáním v průběhu prací se stanovením odpovídající pokuty by měl být uveden ve smlouvě o dílo.
4. Vyjádření organizace státní památkové péče k akcím prováděným podle projektové dokumentace:
Zkušenosti dokazují, že uvedené údaje (viz kapitola III oddíl J odstavec 3) by v každém případě měly být součástí projektu. Při pouhém odkazu na vyjádření odborné organizace nebo orgánu památkové péče může snadno dojít k nedorozumění, neboť jednotliví řemeslníci nemívají tyto podklady k dispozici. Dodavatel někdy postupuje v rámci nedostatečně podrobného projektu podle vlastního uvážení a při projednávání rozporů se na neúplný projekt odvolává. Jsou používány nevhodné druhy krytiny, rozšiřuje se rozsah oplechování, zvětšují se rozměry vikýřů atd.
S projektantem je nutné předem podrobně projednat celkové řešení i všechny jednotlivé úpravy a detaily provedení. Textová část s popisem všech prvků a výkresová část s detaily méně obvyklých úprav by měly být jednoznačným a dostatečně podrobným podkladem pro objednávku vhodných materiálů a vhodné provedení příslušných stavebních prací. Vyjádření je v takovém případě možné zjednodušit, uvedené údaje zmínit stručněji a doplnit odkazem na podrobný konkrétně pojmenovaný projekt, respektující požadavky památkové péče. Je třeba uvést, které jednotlivé zásahy a úpravy navržené v projektu jsou z hlediska památkové péče nevhodné a stručně popsat vhodnější řešení.

IV. Závěr

Při sestavování metodiky jsme usilovali o dosažení maximální míry podrobnosti jak v popisu jevů, tak ve formulaci principů, jež lze zobecnit. Zdaleka nemohou vyčerpat nepřehledné bohatství a originalitu tvarů, prvků i materiálů, které fond našich památek utvářejí. Této rozmanitosti zákonitě odpovídá i neomezené množství rozhodovacích situací, v nichž se pracovník památkové péče v praxi ocitá. Sebelépe zpracovaná metodika v tomto směru nemůže nahradit „lidský faktor“ tedy erudici i tvůrčí způsob myšlení zodpovědného památkáře.

Na závěr našich metodických směrnic proto nelze než zdůraznit tu, kterou autoři považují za nezákladnější: Má-li být rozhodování v péči o památky kvalifikované, vyžaduje od památkáře vzdělání a zkušenosti, které se sbírají, tříbí a doplňují celý život.

Obrazová příloha

- 1) Mikulov, panorama historického jádra města. Snímek zachycuje charakteristickou dosud nenarušenou „střešní krajinu“ města. V malebnosti, nevyčerpatelné pestrosti a působivé gradaci tvarů střech měšťanských domů, zámku a věžních dominant tkví jedna z nejvýznamnějších složek mimořádné památkové i estetické hodnoty města.
- 2) Český Krumlov. Pohled na historické jádro města od severovýchodu. Střechy tvoří významnou složku celkové urbanistické skladby města. Působivý je kontrast štíhlého kužele kryjícího baštu městského opevnění s táhlou horizontálou střech městského pivovaru. Ta tvoří i hranici i podnož nesmírně pestré tvarové srostlice střech měšťanských domů, jíž dominují strmé střechy chrámu sv. Víta. V podstatě nahodilý a záměrným činem nenapodobitelný historický vývoj zde dospěl ke kompozici svou estetickou působivostí jež předčí mnohá výtvarná díla.
- 3) Praha, výsek „střešní krajiny“ Starého Města na historickém snímku Karla Plicky z 50. let 20. století. Velký umělec černobílé fotografie zde jako málokdo jiný dovedl dát výraz své fascinaci poetickým kouzlem staropražských střech.
- 4) Praha, kostel sv. Františka križovníků s červenou hvězdou. Dílo J. B. Matheye z let 1679 – 1685. Stavba dokládá, že u autorských děl velkých mistrů českého baroka se tvarování krytiny kupole stává neoddělitelnou, integrální součástí celkové architektonické kompozice.
- 5) Znojmo, věž radnice s pozdně gotickou střechou od Mikuláše ze Sedlešovic z let 1447 – 1448. Originální průnikový tvar střechy, jedné z hlavních dominant městského panoramatu, se stal symbolem a přímo jakýmsi „logem“ města, v grafické podobě opakovaným jak na úředních vyhláškách a listinách, tak na všech suvenýrech a značkách regionálních výrobců.
- 6) Kladruby u Stříbra, klášterní chrám Korunování P. Marie. Dílo J. B. Santiniho-Eichla z let 1712 – 1726. V Santiniho barokně-gotické přestavbě chrámu dostalo výtvarně obzvlášť náročné tvarování střechy kupole nad křížením podobu monumentální koruny. Stala se tak nejvýznamnějším prvkem nejen architektonické kompozice exteriéru chrámu, ale i duchovně symbolického ikonografického programu, jehož je stavba nositelem.
- 7) Praha, Malá Strana. Pohled na chrám sv. Mikuláše z Vrtbovské zahrady. Snímek ukazuje rozumnou úspornost a zároveň významovou a výtvarnou diferenciaci, s níž barokní architektura užívala dobové typy střešních krytin: pálenou krytinu u „standardních“ a drahou ušlechtilou měď výlučně u kompozičně prominentních (a zároveň obtížně pro údržbu dostupných) částí stavby (kupole, zvonice). Racionální praktické uvažování se zde snoubí s jedinečnou výtvarnou invencí v dokonalé syntéze.
- 8) Vše, co lze říci o střechách nejvýznamnějších památek a historických jader měst, platí i pro vesnickou architekturu. Snímek je ilustrací, že na venkově jsou cenné nejen jednotlivé stavby, ale i urbanistické celky. Kulturní hodnoty spojené s rázem krajiny a lidovou architekturou vyžadují stejné pochopení, úctu a péči, jako ostatní části architektonického dědictví.
- 9) Volba vhodné střešní krytiny je nepochybně jedním z nejdůležitějších rozhodnutí při obnově střech historických staveb. Vedle požadavku historické věrohodnosti je třeba brát v úvahu i architektonický výraz té které krytiny. Snímek zachycující výměnu prejzové krytiny za bobrovky ukazuje rozdíl v optickém působení bobrovek a prejzů, i když v obojím případě se jedná o tradiční pálenou krytinu. Rozdíl lze do značné míry přičíst na

vrub patině, přesto je však zřejmé, že rozhodující podíl na neobyčejné působivosti prejzové krytiny má hra světla a stínů daná plasticitou prejzů.

10) Péče o zachování autenticity střechy předpokládá jak respektování historicky užívaných řešení, v tomto případě v soudobé stavební praxi již neobvyklé užití prejzů na strmé střeše věže, tak i ochranu dochované historické krytiny. Na Velvarské bráně ve Slaném proběhla poslední velká oprava v roce 1925. Při obnově v roce 1993 byla zvažována úplná výměna krytiny. Tento záměr se podařilo zvrátit a dochovaná krytina byla doslova „restaurována“. Díky prozíravosti předků bylo na půdě uloženo množství krytiny z roku 1925, kterou bylo možno při opravě využít na náhradu chybějících nebo poškozených kusů.

11) V případě bechyňských háků a dalších vzácně dochovaných krytin je požadavek zachování obzvláště náležitý.

12, 13) Obdobný případ jako u obrázku 10) s tím, že bání kostelní věže a sanktusník je kryt šindelem. V tomto případě sice vzhledem k dezolátnímu stavu staré krytiny nebylo možné zachovat původní šindele in situ, ale při opravě byl přesně zopakován druh, velikost i tvar. Z metodického hlediska je vhodné připomenout, že pokud se nepodaří zachovat dochovanou historickou krytinu na místě, měl by být na půdě uložen alespoň vzorek jako fyzický doklad. V souvislosti s dřevěným šindelem je dále třeba si uvědomit, že součástí rozhodnutí památkové péče musí být i otázka barevnosti. U podobných střech je pravděpodobné, že šindel byl v minulosti opatřen nátěrem červeného odstínu, aby působil dojmem pálené krytiny.

14, 15) Měděný ani jiný plech není přijatelnou náhražkou tradičních krytin. Na příkladu letohrádku Hvězda je zřejmé, že užití měděného plechu citelně poškodilo vzhled památky. Vedle nepříznivého vzhledu a skutečnosti, že užití měděného plechu u starších stavebních památek obvykle není historicky podloženo – vzhledem k ceně se měď v minulosti užívala pouze v ojedinělých exkluzivních situacích, je třeba upozornit také na zkušenost, že plechová střecha zvyšuje riziko zničení památky požárem. Střechy kryté plechem lze totiž uhasit obtížněji než v případech užití skládané krytiny.

16) Byla-li v druhé polovině 20. století střecha historické stavby bez historického opodstatnění z utilitárních důvodů pokryta mědí, bude dříve nebo později nutné rehabilitovat původní architektonické řešení. Na snímku je zachycen kostel sv. Rocha v Praze na Žižkově v průběhu výměny plechové krytiny za prejzy.

17) Kompletní výměna krytiny je plýtváním, kterému se v minulosti lidé snažili vyhnout. Drahá pálená střešní krytina se překládala a doplňovala. Takovýto postup (přeložení a výměna pouze zničených starých kusů krytiny) je z hlediska památkové péče optimální. Nejde pouze o zachování historické krytiny jako dokladu doby, ale i o patinu a malebnost střech.

18, 19) Jsou známy případy, kdy tašková krytina vydržela na střechách několik set let. Stáří krytiny není samo o sobě důvodem k její výměně. Na snímku je nově položená střecha (2003) soukromého domu. Použity jsou staré bobrovky, které majitel zachránil z jiné stavby, kde byly vyhozeny a nahrazeny novou krytinou.

20) K překládání, nikoli výměně, historické krytiny nás může inspirovat nejen minulost, ale i zahraniční praxe památkové péče. V historickém centru Štýrského Hradce (UNESCO) se stal důraz na použití všech dochovaných kusů starých krytin standardem.

21) Ze snímku je patrná malebnost střech s přeloženou a doplněnou krytinou. Pro podobu a výraz střechy jsou způsob položení a užití detaily stejně jako typ střešní krytiny. V tomto případě je vhodné si povšimnout i toho, že všechny detaily střechy jsou provedeny tradičním způsobem bez užití klempířských prvků.

22) Plech byl v minulosti drahý a na střechách se jako doplněk jiných krytin neužíval. Ze všech typů historických kusových krytin (dřevěný šindel, pálená krytina, břidlice) i eternitových šablon lze vyskládat všechny potřebné detaily střech. Na korunu atikových a štítových zdí i nadezdívek oddělujících střechu sousední budovy se často užívaly cihly, cihelné dlaždice, případně byla koruna opatřena kletovanou omítkou. Tyto detaily – jsi-li opravně provedeny – jsou stejně funkční a trvanlivé, jako jejich soudobé klempířské alternativy, jsou však nesrovnatelně krásnější. Při obnově historických staveb je vytlačení tradičních materiálů klempířskými prvky velkou a zbytečnou chybou.

23) Z bobrovek lze bez užití plechu vyskládat úžlabí i konvexní zlomy.

24) Barokní a klasicistní mansardové střechy měly obvykle dřevěnou profilovanou římsu. Ani na tuto římsu oplechování nepatří. Zároveň zdůrazňujeme, že prejzy a bobrovky se pokládají do nezbarvené malty. Probarvování malty je zlozvyk, který památky architektonicky poškozují.

25) Estetická působivost této prosté vesnické stavby spočívá nejen v použití tradiční krytiny, ale i v patině této krytiny, v měkkosti linií historického krovu a v užití tradičních detailů. Povšimněte si zejména, že střecha je ukončena u štítu přesahem krytiny bez závětrné lišty.

26) U všech tradičních kusových krytin existuje odpovídající detail ukončení krytiny přesahující přes štítové zdivo. Je-li tento detail správně proveden, je stejně trvanlivý a bezpečný jako jeho novodobá alternativa s plechovou závětrnou lištou. U bobrovek to znamená mimo jiné krajní tašky mírně naklopit (podložit na latích klínky) směrem k ploše střechy tak, aby dešťová voda nestékala po fasádě.

27) Užití plechové závětrné lišty u štítů, pultových vikýřů a v dalších srovnatelných pozicích citelně poškozují vzhled historických staveb. Malebná harmonická linie se totiž rázem mění v nepříjemnou tvrdou linku. Tento efekt je zvláště citelný, pokud se použije měděný plech. Rušivý prvek je pak totiž podtržen ještě barevným kontrastem mezi krytinou a zčernalým plechem. Zdánlivě drobný detail může, připustí-li se jeho rozšíření, vést i k poškození významných urbanistických celků s charakteristickými malebnými střechami, např. Malé Strany, nebo Českého Krumlova.

28, 29) Tradiční architektura užívala na krytí říms a štítových nadezdívek kletovanou omítku, cihly, cihelné dlaždice, tašky, prejzy a jiné kusové krytiny. Užití plechu nemá historické opodstatnění a vede k podobné degradaci vzhledu památky jako plechové závětrné lišty.

30) Historické krovy jsou sami o sobe významnými technickými památkami a mnohdy mají vysokou architektonickou hodnotu. Častým poškozením krovu je uhnílé zhlaví vazných trámů nebo krokví. Standardním postupem u hodnotných krovů není výměna celého narušeného prvku, ale jeho protézování přelátováním. Při protézování je třeba dbát na co nejpřesnější a nejčistší provedení spoje, a to nejen z důvodů estetických, ale i technických.

31, 32) Při nahrazování uhníklých zhlaví vazných trámů protézováním se sice zachovávají původní prvky a celková podoba konstrukce, zaniká však detail tesařského napojení krokve a trámu. Při rozsáhlejších výměnách je proto vhodné, aby v rámci krovu zůstalo zachováno (nevyměněno) alespoň několik originálních detailů jako fyzický doklad původního stavu. V zájmu zachování unikátních detailů – například v tomto případě autentických spojů gotického krovu kostela v Horšově – je vhodné zvolit řešení, které nepoškozují vzhled konstrukce a umožní zachování cenného detailu in situ. V tomto případě umožnilo zachování původního spoje vložení rámu, který staticky převzal jeho funkci.

33) Velmi významně se na podobě střech podílejí nadstřešní architektonické prvky jako jsou komíny a vikýře. Pro stavby až do sklonku 19. století jsou vikýře charakteristickou součástí střech, jednalo se však obvykle o menší větrací vikýřky. Povšimněte si poměru velikosti vikýře a oken posledního patra domu na obrázku. Zvětšení takového vikýře by podstatně a nepříznivě změnilo architektonický výraz celé budovy.

34) Obrázek ilustruje tři z mnoha nepříznivých dopadů půdních vestaveb na historickou architekturu: projektant ani dodavatel nezvládli provedení vikýřů v podobě přijatelné pro historickou architekturu; vikýře jsou příliš velké a je jich nastřeše příliš mnoho. Kompromisy přijaté u jednotlivých domů se sčítají a vedou k výrazné degradaci urbanistického celku.

35) Mluvíme-li o vikýři na historické střeše, je třeba specifikovat jeho typ (pultový vikýř, volské oko, vikýř se sedlovou střechou a trojúhelníkovým štítem aj.), velikost, počet a umístění (vikýře se obvykle situovaly do výše očí člověka stojícího na půdě, tedy nikoliv přímo k římsce), konstrukci, materiál a charakteristické detaily. Povšimněme si uměření poměrů vikýře na obrázku a skutečnost, že již mnoho desítek let bez problémů plní svoji funkci aniž by byl opatřen jakýmkoli klempířskými prvky. Podoba historických vikýřů se ustalovala staletou zkušeností až dospěla k technicky i výtvarně dokonalému řešení. Toto řešení je třeba při obnově historických staveb dokonale zvládnout. Kouzlo historických vikýřů tkví v charakteristické konstrukci, proporcích, detailech a materiálech. Snaha pouze napodobit vnější vzhled bez pochopení konstrukční podstaty nutně vede k neúspěchu.

36, 37) Jednou z nejběžnějších konstrukcí historických vikýřů je dřevěný truhlářský rám s omítanými boky. Tato konstrukce se užívala jak u pultových vikýřů a vikýřů s trojúhelným štítem, tak u velkých vikýřů transportních. Čelní rám je z hoblovaného dřeva a může být ponechán v přírodním odstínu (konzervován bezbarvým přípravkem) nebo opatřen krycím nátěrem. Běžné pultové vikýře byly obvykle široké přibližně 0,5 m, vysoké okolo 0,3 m a hranoly rámu byly široké 60-80 mm. Někdy se čelo klopiło (čelní rám byl osazen kolmo k ploše střechy), aby byl vikýř lépe chráněn před zatékáním. Boky byly vyzděné a omítané, případně byla omítka nanášena pouze na prkenné bednění. Podstatné je, že omítaná výplň boku nebyla silnější než čelní rám, to znamená že z čelného pohledu obrys truhlářského rámu nic nepřesahovalo. Častou chybou současného provedení bývá, že čelní rám je obezděn, případně je z vnější strany obedněn a vzniklý zmetek je maskován olištováním.

38) Na torzu historického vikýře je dobře patrná výše popsaná konstrukce: truhlářský čelní rám, za kterým je cihelná vyzdívká půdorysně odsazená od hrany boku čelního rámu o tloušťku omítky. Po omítnutí pak omítka plynule navazuje na zadní hranu sloupku čelního rámu. Zároveň si povšimněme detailu napojení střešní krytiny na bok vikýře. Tašky doléhají až k vyzdívkce, takže po omítnutí je mezera mezi krytinou a bokem vikýře překryta omítkou.

39, 40) Kusová krytina má co nejtěsněji doléhat k bokům vikýřů. Střecha pultových vikýřů pak má být symetricky o jeden prut krytiny na každé straně širší. Aby se toho dosáhlo, je nutno při obnově střechy nejprve založit krytinu a pak teprve „na míru“ osadit vikýř. Z tohoto důvodu se pultové vikýřky nezakládají na krokvicích, ale na výměně mezi krokvemi, aby s nimi bylo možné při stavbě v horizontálním směru pohybovat a zakotvit je v poloze přesně odpovídající prutům krytiny.

41, 42) Pohled na stejný, nově provedený vikýř, zdola a shora. V tomto případě nemá pultový vikýř truhlářský rám, ale je tvořen pouze omítanými boky. Tato konstrukce se v minulosti rovněž často užívala. Povšimněme si, že vikýř „přesně zapadá“ mezi pruty prežvové krytiny. Krajiní pruty prežvů se dělí, spodní probíhající linie lemuje boky, horní tvoří okapní hranu střechy vikýře.

43) U velkých transportních vikýřů se používala shodná konstrukce jako u menších vikýřů. Profily čelního rámu jsou samozřejmě masivnější, ale celkové proporce zůstaly zachovány. Povšimněme si opět detailu napojení střešní krytiny na bok vikýře (srovnej s obr. 38).

44) Konkrétní tvarosloví vikýřů se lišilo podle regionů, podle slohů i podle charakteru a funkce jednotlivých staveb. Principy však byly po staletí stejné. Konstrukce předchozího transportního vikýře s valbou je v podstatě totožná s vikýřem ukončeným trojúhelníkovým štítkem na obrázku, který byl nově postaven podle historické předlohy

45) Vikýř ve tvaru „volského oka“ je připomínkou množství a rozmanitosti forem vikýřů na historických střechách. Povšimněme si proporcí vikýře i dřevěné mansardové římsy, profilované a neoplechované.

46) Je-li třeba vikýř uzavřít oknem (a to i v případě půdní vestavby), je vhodnější užít ven otvíravé okno. Profil okenního rámu lze totiž v tomto případě zapustit do síly konstrukce a světlost okna tak může být shodná se světlostí otvoru. Pokud se užije okno otvírané dovnitř, je třeba do otvoru vikýře vložit rám okna a rám křídla a ještě ponechat manipulační prostor, aby okno bylo kam otevřít. To vede k nežádoucímu zhrubnutí konstrukce a tím i k architektonické degradaci jeho podoby. Zároveň se zbytečně zmenšuje světlost okna.

47) Příklad neoborné obnovy historického vikýře. Namísto historicky a architektonicky odpovídajícího provedení je vikýř doslova zabalen do plechu. V tomto případě navíc způsobem, který je i z řemeslného hlediska pod úrovní kritiky. Chyba může být v projektu, který nevhodně předepsal oplechování nebo přinejmenším nezdůraznil požadavek provedení odpovídajícího historické architektury. Nedostatečně může být i rozhodnutí památkové péče, pokud v něm byl stanoven pouze požadavek zachování historické konstrukce a nebylo uvedeno, jakým způsobem má být upravena. V každém případě se však jedná o doklad absence autorského a památkářského dohledu při provádění.

48, 49) Neobyčejnou bohatostí se vyznačují střechy veřejných budov z období historismu, eklektismu a secese. Tyto střechy jsou zvláště zranitelné a ohrožené. Mimo jiné proto, že se často jedná o budovy, které nejsou chráněny jako kulturní památky. Příkladem může být soudní budova v Českých Budějovicích, kde investor při opravě na počátku 90. let dvacátého století zlikvidoval náročné a bohatě komponované střechy nárožních věžic vyskládané z bobrovek různých rozměrů a doplněné bohatě tvarovanými prvky ze zinkového plechu.

50) Vzhled historických střech je často degradován technickými prvky jako jsou antény, nejrůznější povrchová vedení, vzduchotechnika či odvětrání kanalizace. V podstatě lze konstatovat, že tyto prvky jsou na historických střechách přijatelné pouze v případě, že se pohledově neuplatní. Odvětrání kanalizace nemusí být řešeno lesem černých plechových trubek jako je tomu na předmětné ilustraci. Lze využít historické komíny nebo keramické tvarovky splývající s krytinou.

51) Snímek výstižně zobrazuje, co všechno na střechu historického domu nepatří. Vadou je oplechování vikýře, které je navíc měděné a tudíž kontrastně černé. Zcela nepřijatelné je volné vyvedení kouřovodu nad rovinu střechy i architektonicky nezvládnuté ukončení vložek komínů. Snímek je zároveň připomínkou, že pro uspokojujivý výsledek obnovy střechy historické stavby nepostačí zvolit vhodný typ střešní krytiny. Velkou pozornost, a to na straně projektantů i památkářů, je třeba věnovat i zdánlivě odtažitým technickým prvkům jako je řešení kouřovodů, antén nebo odvětrání.

52) Předmětné šikmé střešní okno bylo pravděpodobně akceptováno s odůvodněním, že je situováno do úžlabí mezi dva domy a „nebude vidět“. Ve skutečnosti je vidět přes celé náměstí. Je vhodné si uvědomit, že na vnějšku staveb neexistuje místo, které by nebylo

odněkud vidět. Pokud se užívá „viditelnost“ jako argument, je třeba specifikovat, jaké pohledy jsou brány v úvahu (horizont chodce, okna sousedního domu, vyhlídková místa, panoramatické pohledy, letecké pohledy, aj.). Je samozřejmě vhodné zohlednit závažnost těchto pohledů z hlediska chráněných kulturně historických hodnot, nicméně žádnou zvažovanou spornou úpravu není správné odbýt konstatováním, že přece nebude „odněkud vidět“. Vedle střešního okna je v tomto případě rušivým prvkem i zcela nevhodné oplechování.

53) Na řešení střechy předmětného malostranského paláce je vhodné pouze užití prejzové střechy. Architektonickou závadou je zbytečné oplechování zbytkové plochy střechy včetně tvrdé linky ukončení střechy a štítu. Komín je rovněž useknut. Pokud chybí konkrétní historická předloha, měla by být komínová hlava ukončena alespoň slohově neutrálním zkosením hran. Rovné ukončení je u barokního paláce rušivým cizorodým prvkem. Architektonicky neméně závadné je pak vyhřeznutí komínových vložek z komínové hlavy.

54, 55, 56, 57) Historické komíny jsou architektonicky i funkčně velmi důležitou součástí stavebních památek a vyžadují důslednou ochranu. S výjimkou některých památek 19. a 20. století, jejichž architektonické řešení od počátku počítalo s režným zdivem, má být komín v nadstřešní části omítnut a architektonicky ukončen. Nejjednodušším a slohově neutrálním ukončením je zkosení hran. Sopouch nesmí být uzavřen, aby bylo umožněno provětrání, ale zároveň je vhodné jej chránit před zatékáním. Podobně jako u vikýřů přitom existuje řada historických, dobově a regionálně odlišných řešení. Některá z nich jsou zde vyobrazena. Obnova přestřešení je vhodná, a to zejména pokud komíny již nejsou využívány k vytápění. Je však třeba dbát, aby architektonické řešení bylo věrohodné historicky i regionálně. Zcela nepřijatelné je užití plechu, nevhodné je ale i užití příliš archaických nebo danému regionu a typu stavby neadekvátních forem. Jednou z možností je zopakování místní historické předlohy.

Poznámky:

Přepis textu odborně metodické publikace „Péče o střechy historických budov“. 2. doplněné vydání (Praha 2003), byl vypracován v rámci plnění vědeckého záměru VZ MK 07503233301, úkolu 101 *HS-I. Vědecký výzkum ke zkvalitňování odborně metodického řízení státní památkové péče*. Přepis zajistil referát metodik NPÚ (Mgr. M. Jančo).

Poznámky:

Poznámky:

Národní památkový ústav, ústřední pracoviště v Praze
Odborné a metodické publikace, svazek 26

PÉČE O STŘECHY HISTORICKÝCH BUDOV

2. rozšířené vydání

Vojtěch Láska, Alfréd Schubert, Miloš Solař, Josef Štulc

Vydal Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, Valdštejnské nám. 3, 118 01 Praha 1 v roce 2003 jako přílohu časopisu Zprávy památkové péče, ročník 63 v nakladatelství a vydavatelství Sprinter, spol. s. r.o., Václavská 12, 120 00 Praha 2

Odpovědný redaktor: Mgr. Ivan Kruis
Layout: PhDr. Václav Šimice
Technická redakce: Karel Petruš
Prepress: Sprinter, spol. s.r.o.
Tisk: Pbtisk, s.r.o. Příbram IV, Prokopská 8, 261 01

Adresa redakce: časopis Zprávy památkové péče, Valdštejnské nám. 3,
118 01 Praha 1
e-mail: redakce@up.npu.cz, zpravyp@volny.cz, tel.: 257 010 144, 145, 551
Registrace povolena pod č. MK ČR 5993, MÍČ 47 992
Podání novinových zásilek povoleno RPP Bratislava, čj. 465 – RPP/952
ze dne 18. 1. 1995

Objednávky předplatného pro časopis i ostatní publikace přijímá a vyřizuje
Sprinter, spol. s.r.o., Václavská 12, 120 00 Praha 2,
e-mail: sprinter@sprinterstudio.cz

ISSN 1210-5538

ISBN 80-86234-35-5

